

Model programu pracy
z byłymi skazanymi i ich rodzinami
przeznaczony dla edukatorów osób dorosłych

Razem możemy więcej!

Sfinansowane ze środków UE. Wyrażone poglądy i opinie są jedynie opiniami autora lub autorów i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy i opinie Unii Europejskiej lub Europejskiej Agencji Wykonawczej ds. Edukacji i Kultury (EACEA). Unia Europejska ani EACEA nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

Współfinansowane przez
Unię Europejską

Model programu pracy z byłymi skazanymi i ich rodzinami przeznaczony dla edukatorów osób dorosłych. Poradnik powstał w ramach projektu pt. „Razem możemy więcej!” sfinansowanego z Programu Erasmus+ w ramach Akcji KA210-ADU – partnerstwa na małą skalę w edukacji dorosłych, edycja 2022 r. Nr projektu: 2022-2-PL01-KA210-ADU-000098479

Partnerstwo realizujące projekt:

Fundacja Resocjalizacji i Readaptacji Społecznej TULIPAN (lider, Polska)
Zachodniopomorskie Forum Organizacji Społecznych "ZAFOS" (partner, Polska)
Social Unitas GmbH (partner, Niemcy)

Zespół ekspercki:

Monika Skrzetuska – ekspert wiodący, koordynator (Fundacja TULIPAN)
Ewelina Sobecka – ekspert (Fundacja TULIPAN)
Tomasz Wasielewski – konsultant (Fundacja TULIPAN)
Daniel Harasym – konsultant (Fundacja TULIPAN)
Iwona Żukiert – ekspert (Zachodniopomorskie Forum Organizacji Społecznych „ZaFOS”)
Dariusz Rutkowski – ekspert (Zachodniopomorskie Forum Organizacji Społecznych „ZaFOS”)
Anna Block – ekspert (Social Unitas GmbH)
Sarah Niemand – ekspert (Social Unitas GmbH)

Tłumaczenie i korekta tekstu: Joanna Podgórska-Rykała

Spis treści

Wstęp

1. Z kim pracują edukatorzy osób dorosłych?

- 1.1. Byli skazani
- 1.2. Rodziny i bliscy byłych skazanych

2. Pomoc postpenitencjarna

- 2.1. Pomoc postpenitencjarna w Polsce
- 2.2. Pomoc postpenitencjarna w Niemczech

3. Warsztat i narzędzia w pracy edukatora

- 3.1. W jaki sposób przygotować się do pracy z byłym skazanym? Autodiagnoza komunikowania się w sytuacjach trudnych
- 3.2. Co jest ważne w pierwszym kontakcie z byłymi skazanymi?
- 3.3. Na co zwracać szczególną uwagę w pracy z byłymi skazanymi i ich rodzinami? Rola nastawienia i systemu przekonań edukatora
- 3.4. Na jakie sytuacje muszą być przygotowany/a i jak na nie reagować? Techniki zwiększające efektywność i satysfakcję w pracy z byłym skazanym
- 3.5. Jak zorganizować efektywne szkolenie dla byłych osadzonych?

Zakończenie

WSTĘP

Oddajemy w Państwa ręce „Model programu pracy z byłymi skazanymi i ich rodzinami przeznaczony dla edukatorów osób dorosłych”, który powstał w ramach projektu pt. „Razem możemy więcej!” sfinansowanego z Programu Erasmus+ w ramach Akcji KA210-ADU – partnerstwa na małą skalę w edukacji dorosłych, edycja 2022 r. Nr projektu: 2022-2-PL01-KA210-ADU-000098479.

Publikacja powstała w ramach międzynarodowego partnerstwa polskich organizacji pozarządowych, na co dzień zajmujących się pomocą penitencjarną i postpenitencjarną oraz niemieckiej spółki zajmującej się m.in. wspieraniem skazanych i byłych skazanych na zlecenie tamtejszych urzędów. Partnerstwo łączy praca z grupą wymagającą specjalnego podejścia, jaką niewątpliwie są byli skazani i ich rodziny. W publikacji wykorzystano bogate doświadczenie organizacji partnerskich i ich ekspertów oraz konsultantów. Treść powstała w ramach wspólnej pracy zespołu eksperckiego, na którą składały się dwie wizyty studyjne w organizacjach partnerskich (Polska/Niemcy), cykliczne spotkania robocze ekspertów i konsultantów (byli skazani), testowanie modeli pracy, wykorzystywanych na co dzień u Partnerów w realizacji swoich misji.

Publikacja jest odpowiedzią na problemy edukatorów osób dorosłych, które dotyczą deficytów w zakresie skutecznej interakcji na linii byli osadzeni – edukatorzy osób dorosłych. Edukatorami, do których adresujemy nasz poradnik są osoby pracujące z osobami dorosłymi, w szczególności przedstawiciele organizacji pozarządowych i instytucji edukacyjnych, osoby pracujące z byłymi skazanymi i ich rodzinami, a także sympatycy obszaru związanego z resocjalizacją i readaptacją społeczną. Przede wszystkim osoby, które doświadczają trudności w pracy ze wskazaną grupą społeczną.

Byli skazani to grupa osób wykluczonych, z którą współpraca wciąż wzbudza lęk społeczny. Osoby opuszczające areszty śledcze/zakłady karne to zwykle jednostki cechujące się deficytami w zakresie zarówno kompetencji zawodowych, jak i tzw. miękkich (społecznych oraz osobistych), mające trudność w odnalezieniu się w społeczeństwie, w skutecznej readaptacji. Praca z nimi wymaga zatem cierpliwości, wyrozumiałości, dużej odwagi, a przede wszystkim ogromnej wiedzy teoretycznej, popartej doświadczeniem praktycznym.

Model programu pracy, nad którym pracowaliśmy przez cały okres realizacji projektu, zwraca szczególną uwagę na najważniejsze aspekty pracy z byłymi skazanymi i ich rodzinami tak, aby przekazać edukatorom jak najwięcej informacji niezbędnych do efektywnej pomocy postpenitencjarnej. Praca z byłymi skazanym wymaga cierpliwości, wyrozumiałości i gotowości do pracy z osobami ze szczególnymi potrzebami. Kluczowe jest traktowanie ich z godnością i szacunkiem oraz wspieranie w drodze do pozytywnej reintegracji społecznej i zawodowej.

Podstawowe zasady.

- 1. Słuchanie i komunikacja.** Aktywnie słuchaj byłych skazanych. Daj im przestrzeń do wyrażania swoich uczuć, myśli i obaw. Otwarta komunikacja jest kluczowa dla zrozumienia ich potrzeb.
- 2. Poszanowanie wartości osobistych.** Traktuj byłych skazanych z szacunkiem i godnością. Pamiętaj, że każdy człowiek zasługuje na możliwość poprawy.
- 3. Indywidualne podejście.** Każda historia jest unikalna. Dostosuj swoje podejście do potrzeb i celów konkretnej osoby. Nie ma jednego uniwersalnego rozwiązania.
- 4. Brak osądzania.** Pamiętaj, że Twoją rolą jest wspieranie i pomaganie. Zdolność do empatii i brak osądu są niezwykle ważne. Każdy człowiek ma swoją historię, która doprowadziła go do miejsca, w którym się obecnie znajduje.

Z wieloletniego doświadczenia wiemy jak ważną rolę odgrywa praca edukatora w życiu byłych skazanych. Poprzez wspieranie w procesie reintegracji społecznej i zawodowej, pomagacie im na nowo zdefiniować swoje życie po okresie odbywania kary. Pamiętajcie, że cierpliwość, empatia i indywidualne podejście są kluczowe dla skutecznego wsparcia.

Mamy nadzieję, że po zapoznaniu się z materiałem będziecie bardziej pewni siebie i odważniejsi, co zniweluje Wasz poziom lęku, który bywa zwykle główną barierą mającą wpływ na nieumiejętność albo brak chęci współpracy z byłymi osadzonymi i ich rodzinami. Pamiętajcie, że to właśnie dzięki Wam byli skazani mają szansę na skuteczną readaptację społeczną, odnalezienie się na rynku pracy, stabilizację społeczną i zawodową, która umożliwi im odcięcie się od kryminalnej przeszłości. To dzięki Wam mogą bądź będą mogli odnaleźć się w społeczeństwie i zbudować lepszą przyszłość dla siebie i innych.

Razem możemy więcej!

1. Z kim pracują edukatorzy osób dorosłych?

1.1. Byli skazani

Osoby opuszczające jednostki penitencjarne stanowią szczególną grupę klientów różnych instytucji. Zdecydowana większość byłych skazanych jest przerażona budowaniem nowego życia po opuszczeniu jednostki penitencjarnej, czuje się stygmatyzowana kryminalną przeszłością, etykietą „bandyty”. Osoby odbywające karę pozbawienia wolności mierzą się z odrzuceniem społecznym. Doświadczają poczucia utraty więzi z rodziną i najbliższymi. Mierzą się ze świadomością skrzywdzenia innych ludzi poprzez popełnienie czynu zabronionego, żalem za utraconym życiem, ograniczeniem styczności z bodźcami sensorycznymi, minimalizacją bezpośrednich kontaktów, zmniejszeniem przestrzeni życiowej, frustracją zaspokojenia wielu potrzeb (np. bezpieczeństwa, afiliacji, autonomii).

Izolacja społeczna negatywnie wpływa też na stan emocjonalny osób skazanych, doświadczają one obniżonego nastroju, stanów lękowych, napięcia psychicznego, depresyjności, impulsywności, depersonalizacji (w postaci negatywnego spostrzegania samego siebie).

Byli skazani niejednokrotnie charakteryzują się syndromem „wyuczonej bezradności”, brakiem umiejętności podejmowania decyzji i elastycznego reagowania w sytuacjach trudnych. Wynikiem izolacji jest także często obniżona samoocena, mniejsza odporność psychiczna, brak perspektyw życiowych czy nasilenie zachowań agresywnych. Osoby skazane rzadko mogą liczyć na wsparcie rodziny czy znajomych spoza dysfunkcyjnego, kryminogennego środowiska. Skutki długotrwałej izolacji są zatem źródłem zaburzeń adaptacyjnych i utrudniają efektywne funkcjonowanie w społeczeństwie. Jednakże sami recydywiści przyznają, że pozytywna readaptacja społeczna więźnia jest jak najbardziej możliwa i zależy od odpowiedniej postawy skazanego, jak również od wsparcia osób bliskich i instytucji posiadających wiedzę i możliwości podjęcia się takiej pomocy.

Oto kilka ważnych cech charakteryzujących byłych więźniów:

➤ **Demografia.** Byli skazani mogą pochodzić z różnych grup wiekowych, płci, ras, etniczności i klas społecznych. Nie ma jednoznacznego profilu demograficznego dla tej grupy, ponieważ osoby skazane mogą mieć różne tła i historie życiowe.

- **Przeszłość przestępcza.** W większości przypadków byli skazani zostali osądzeni za popełnienie przestępstw, które naruszyły prawo. Zakres przestępstw może być bardzo zróżnicowany, począwszy od drobnych wykroczeń, po poważne przestępstwa przeciwko mieniu, zdrowiu lub życiu. Większość skazanych, zanim trafiła do jednostki penitencjarnej, miała już konflikty z prawem. Często były one spowodowane sytuacją w rodzinie: brak pieniędzy, przemoc domowa, uzależnienia od alkoholu/narkotyków, domy dziecka. Zrozumienie, że każdy człowiek ma swoją historię i że byli skazani mogli przejść przez wiele trudności, jest kluczowe. Wykazanie empatii pomoże zbudować zaufanie i wsparcie. Zanim ocenisz człowieka, poznaj jego historię.
- **Skutki psychologiczne.** Przebywanie w jednostce penitencjarnej ma negatywny wpływ na psychikę człowieka. Bez względu na to co mówią byli skazani, już na samym początku współpracy zawsze należy objąć ich wsparciem specjalistycznym. Specjalista z zakresu psychologii/terapii/psychiatrii jest w stanie ocenić już w pierwszym kontakcie dalszą, potencjalną ścieżkę wsparcia. Duża część byłych skazanych doświadcza traumy, depresji, lęku czy innych problemów psychicznych. Reintegracja społeczna po wyjściu z zakładu karnego/aresztu śledczego może być wyzwaniem ze względu na wyżej wymienione skutki izolacji.
- **Możliwości resocjalizacji.** Dla wielu byłych skazanych istotne jest znalezienie drogi do reintegracji społecznej i pomocy w tym, by odnaleźć się na nowo w społeczeństwie. Programy resocjalizacyjne, edukacyjne i szkolenia zawodowe mogą pomóc w nauce nowych umiejętności i znalezieniu pracy, co może zmniejszyć ryzyko ponownego popełnienia przestępstwa. Byli skazani zapominają o edukacji, dlatego też potrzebują pomocy w nabyciu nowych umiejętności lub podniesieniu kwalifikacji, aby móc konkurować na rynku pracy. Organizowanie kursów, szkoleń zawodowych i edukacji z pewnością będzie miało wpływ na ich społeczną readaptację. Pomoc w tworzeniu CV, listów motywacyjnych i treningach z rozmów kwalifikacyjnych zwiększy ich pewność siebie w procesie szukania pracy. Nie zapominaj, że pracodawcy nie zawsze są otwarci na zatrudnianie byłych więźniów. Edukacja i świadomość korzyści z zatrudniania tej grupy mogą pomóc w zmianie takiego podejścia, dlatego należy wychodzić do społeczeństwa, tzn. promować swoje działania i włączać w nie podmioty, które mogą mieć znaczący wpływ na integrację byłego skazanego z resztą społeczeństwa.

- **System sprawiedliwości.** Wpływ systemu prawnego-karnego na byłych skazanych może być znaczący. Czasami przestępstwa popełniane w młodości mogą prowadzić w przyszłości do trudności z zatrudnieniem czy innymi aspektami życia społecznego. Stygmat przestępcy często zostaje, co nie pozwala byłym osadzonym zapomnieć o przeszłości. Jak sami podkreślają - *więzienie nie da o sobie zapomnieć*, co oznacza, że wcześniej czy później temat karalności się pojawia i w dalszym ciągu są negatywnie postrzegani przez społeczeństwo. Ważne jest zatem zrozumienie, że nie każdy, kto spędził czas w zakładzie karnym, pozostaje przestępcą na zawsze. Wielu byłych skazanych podejmuje wysiłki na rzecz poprawy swojego życia i unikania działań przestępczych w przyszłości.
- **Wsparcie i reintegracja.** Dla byłych skazanych kluczowe jest wsparcie ze strony rodziny, społeczności oraz instytucji państwowych/organizacji non-profit, zajmujących się resocjalizacją i pomocą postpenitencjarną. Programy pomagające w nauce umiejętności społecznych, zdobywaniu wykształcenia czy pracy, mogą znacząco wpłynąć na pozytywną przyszłość. Warto zaznaczyć, że każda osoba ma indywidualną historię i sytuację, dlatego też nie należy generalizować doświadczeń byłych skazanych. Wiele zależy od indywidualnych decyzji, wspierającego środowiska oraz dostępności do odpowiedniej pomocy ze strony społeczeństwa. Każda osoba jest inna, dlatego ważne jest dostosowanie podejścia do indywidualnych potrzeb i sytuacji. Regularna ocena postępów i trudności pozwoli dostosować środki specjalistycznego wsparcia. Byli skazani mają trudności w samodyscyplinie i zarządzaniu czasem. Należy ich wspierać w rozwijaniu tych umiejętności. Pomaganie w tworzeniu matrych, osiągalnych celów może pomóc im w budowaniu motywacji i poczucia sukcesu.

1.2. Rodziny i bliscy byłych skazanych

Rodzina i bliscy byłych skazanych również doświadczają specyficznych wyzwań i trudności związanych z tym, że osoba z którą są w bliskiej relacji odbywała karę pozbawienia wolności. Ich sytuacja może być skomplikowana zarówno emocjonalnie, jak i praktycznie.

Oto kilka charakterystyk dotyczących rodzin i bliskich byłych skazanych:

- **Wstyd i stygmatyzacja.** Rodziny i bliscy często doświadczają wstydu i lęku przed społecznym odrzuceniem z powodu faktu, że ich krewni przebywali w izolacji penitencjarnej. Rodziny i bliscy bywają często zaangażowani w kontakt z systemem sprawiedliwości w związku z wizytami w zakładzie karnym, umożliwieniem rozmów telefonicznych czy wysyłaniem paczek. Społeczne piętno związane z przestępczością bliskiej dla nich osoby, może wpływać na ich relacje z innymi ludźmi oraz na ich samoocenę.
- **Emocjonalne wyzwania.** Bycie bliskim osoby osadzonej może wiązać się z silnym stresem, lękiem i poczuciem winy. Rodziny i bliscy często przeżywają emocje związane z pytaniem, dlaczego dana osoba popełniła przestępstwo, czy można było temu zapobiec oraz co będzie dalej. Stygmat rodziny osadzonego jest bardzo częstym zjawiskiem. Jeśli osoba osadzona ma dzieci, to również ich życie może być znacząco dotknięte tą sytuacją. Może prowadzić do trudności w zrozumieniu i akceptacji sytuacji oraz wpłynąć na zdrowy rozwój dzieci, ponieważ nie są często świadome sytuacji, w której się znalazły, przez co pojawiają się problemy z zachwianym poczuciem bezpieczeństwa, poczuciem wstydu i przeraźliwym lękiem przed stratą kolejnego opiekuna.
- **Odczuwanie straty.** Rozdzielenie z powodu pobytu w jednostce penitencjarnej może być traktowane jako forma straty, zarówno w kontekście codziennego życia, jak i emocjonalnego wsparcia. Może to wpływać na wzajemne relacje. Kara pozbawienia wolności jest dotkliwa dla całego systemu rodzinnego. Dzieje się tak z różnych powodów, m.in. osoba skazana zostaje wyłączona z możliwości pełnienia roli opiekuna, a obowiązki spadają na jej partnera/partnerkę, którzy nie zawsze sobie radzą z pogarszającą się sytuacją ekonomiczną/wychowawczą.
- **Ekonomiczne wyzwania.** Wielu skazanych przed aresztowaniem pełniło rolę głównego żywiciela swoich rodzin. Ich odsunięcie na czas pobytu w zakładzie karnym może prowadzić do trudności finansowych dla pozostałych członków rodziny i tak też często bywa. Rodziny zwykle nie posiadają oszczędności, a są zadłużone komorniczo. Jeżeli chodzi o partnerki – kobiety, często są one bezrobotne i nie posiadają żadnych kwalifikacji. Tłumaczą to *brakiem potrzeby pracy, z uwagi na zarobki partnera i chęć spędzania czasu z dziećmi*. Sprawa zatrudnienia partnera jest jednak w większości przypadków bardzo dyskusyjna, ponieważ większość skazanych/byłych skazanych pracuje bądź pracowało nielegalnie „na czarno” z uwagi na długi.

➤ **Reintegracja po zwolnieniu.** Gdy skazany opuszcza jednostkę penitencjarną, rodzina i bliscy mogą być odpowiedzialni za wsparcie w procesie resocjalizacji i reintegracji. Bliscy bywają ważnym źródłem wsparcia emocjonalnego dla byłych skazanych. Może to obejmować wyrażanie zrozumienia, wybaczenie oraz motywowanie do poprawy i zmiany. W większości przypadków jednak rodziny skupiają się na tym, aby były skazany jak najszybciej poszedł do pracy i zapominają o tym, że człowiek ten potrzebuje pomocy emocjonalnej bo jest np. uzależniony od alkoholu. Najważniejsze jest „TU I TERAZ”, przez co były skazany w stosunkowo krótkim okresie popełnia kolejne przestępstwo i wraca do zakładu karnego. W związku z tym bardzo ważne jest wsparcie społeczności, organizacji pozarządowych oraz grup wsparcia, bo może być ono kluczowe w radzeniu sobie z trudnościami i przewyciężaniu wyzwań zarówno dotyczących byłego skazanego, jak i całej jego rodziny.

Pamiętaj!

Rodziny i bliscy byłych skazanych również potrzebują wsparcia, zrozumienia oraz pomocy w procesie adaptacji do nowej rzeczywistości, zarówno podczas pobytu osoby w jednostce penitencjarnej, jak i po jej zwolnieniu. Należy ich zatem całościowo przygotować na powrót osoby bliskiej do domu, włączając w to w szczególności wsparcie psychologiczno-terapeutyczne i finansowe. Przede wszystkim pomoc ta musi być poprzedzona wywiadem, który pozwoli poznać sytuację rodziny, tzn. jakie były stosunki w rodzinie, czy była stosowana przemoc, czy rodzina zmagala się z problemami związanymi z uzależnieniami, jak wygląda sytuacja materialna, itp. Pytania te pozwolą edukatorowi znaleźć odpowiedź, czy angażować osoby bliskie w proces readaptacji społecznej byłego skazanego, czy też podjąć pracę indywidualną ze skazanym i pracę indywidualną z jego najbliższym otoczeniem. Angażowanie rodziny byłego skazanego w jego proces zmiany jest bardzo złożonym zagadnieniem. Z jednej strony rodzina byłego skazanego może okazać się bardzo pomocna w jego procesie readaptacji społecznej, z drugiej zaś może stanowić duży problem wynikający np. z jej dysfunkcyjności. Jeżeli rodzina nie jest wspierająca, ponieważ ma obawy związane z wyjściem byłego skazanego na wolność z uwagi na m.in. wcześniejsze stosowanie przemocy – angażowanie jej może spowodować więcej szkody niż pożytku. Pamiętajmy, że rodzina byłego skazanego powinna być angażowana w proces jego zmiany tylko wtedy, kiedy wyrażają na to chęć obie strony oraz, gdy istnieje wzajemne zaufanie i wsparcie, a ofiarą/ofiarami popełnionego przestępstwa nie byli członkowie rodziny.

2. Pomoc postpenitencjarna

2.1. Pomoc postpenitencjarna w Polsce

Pomoc postpenitencjarna ma ułatwić społeczną readaptację, a przede wszystkim przeciwdziałać powrotowi do przestępstwa. Wsparcie to ma wzbudzić i wykształcić takie postawy u skazanego i jego rodziny, dzięki którym w sposób samodzielny i zgodny z obowiązującymi normami będą oni radzić sobie w życiu społecznym. W tym celu powinno się udzielać niezbędnej pomocy, m.in.: materialnej, medycznej, terapeutycznej, w postaci aktywizacji społecznej i zawodowej, kwaterunkowej czy porad prawnych. W Polsce pomocy udzielają m.in.: właściwe organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego, kuratorzy sądowi, organizacje pozarządowe (np. stowarzyszenia, fundacje), kościoły i inne związki wyznaniowe, osoby godne zaufania.

Ważne!

Najważniejszy czas dla skazanego to okres do 6 miesięcy przed przewidywanym warunkowym zwolnieniem. Stanowi on bowiem czas niezbędny na przygotowanie się skazanego do życia po zwolnieniu, zwłaszcza do nawiązania kontaktu z kuratorem sądowym lub podmiotami, które mogą współdziałać w wykonywaniu kar, w szczególności związanych z pozbawieniem wolności.

Organizacje pozarządowe są organizacjami obywatelskimi, działającymi z własnej inicjatywy na rzecz wybranego interesu publicznego i nie działającymi dla osiągnięcia zysku. W Polsce działa niewielka liczba organizacji pozarządowych, które skupiają się na pomocy skazanym/byłym skazanym i ich rodzinom. Szczególną uwagę należy zwrócić na pomoc oferowaną przez Ośrodki Pomocy Postpenitencjarnej, które zostały wyłonione w drodze otwartego konkursu ofert przez Ministerstwo Sprawiedliwości (Fundusz Sprawiedliwości). Ośrodki te są prowadzone przez fundacje/stowarzyszenia, których głównym celem jest pomoc wyżej wymienionej grupie społecznej. Jeden z takich Ośrodków prowadzi Fundacja Resocjalizacji i Readaptacji Społecznej TULIPAN. Jego beneficjenci mają zapewniony stały dostęp do pomocy udzielanej przez osobę pierwszego kontaktu w dniach i godzinach otwarcia Ośrodka. Ośrodek Pomocy Postpenitencjarnej TULIPAN świadczy specjalistyczną pomoc stacjonarną, korespondencyjną i telefoniczną dla skazanych/byłych skazanych i ich najbliższych.

Ważne!

Osobom zwolnionym z zakładów karnych lub aresztów śledczych udziela się pomocy nie dłużej niż przez okres 3 miesięcy od dnia zwolnienia, chyba, że konieczność przedłużenia tego okresu do 6 miesięcy wynika ze szczególnych okoliczności, takich jak choroba lub czasowa niezdolność do pracy (§ 41 ust. 2 i 3 rozporządzenia). Osobom najbliższym dla osób pozbawionych wolności pomocy udziela się nie dłużej niż przez 3 miesiące od dnia osadzenia w zakładzie karnym lub areszcie śledczym chyba, że konieczność przedłużenia tego okresu do 6 miesięcy wynika ze szczególnych okoliczności, takich jak choroba lub czasowa niezdolność do pracy (§ 41 ust. 2 i 3 rozporządzenia). Osobom osadzonym udziela się pomocy w formie korespondencyjnej przez cały okres pozbawienia wolności.

Osoba zgłaszająca się do Ośrodka musi posiadać przy sobie: świadectwo zwolnienia z jednostki (byli osadzeni), zaświadczenie z jednostki penitencjarnej od kiedy osadzony przebywa w AŚ/ZK bądź posiadać takie informacje do oświadczenia (osoby najbliższe). Brak dokumentu skutkuje brakiem udzielenia pomocy.

W ramach Ośrodka świadczona jest specjalistyczna pomoc:

- osoby pierwszego kontaktu,
- eksperta ds. pomocy penitencjarnej i postpenitencjarnej,
- radcy prawnego,
- psychologa/seksuologa,
- specjalisty psychoterapii uzależnień,
- doradcy zawodowego/pośrednika pracy.

W ramach pomocy Ośrodka możliwe jest wsparcie w zakresie:

- pokrywania kosztów czasowego zakwaterowania dla byłych skazanych,
- pokrywania kosztów związanych ze specjalistycznym leczeniem lub rehabilitacją leczniczą oraz uzyskiwaniem orzeczeń o niepełnosprawności, stopniu niepełnosprawności lub niezdolności do pracy,
- pokrywania kosztów związanych z uzyskaniem dowodu osobistego oraz innych dokumentów niezbędnych do uzyskania pomocy,
- pokrywania kosztów związanych z organizacją i udzielaniem pomocy rzeczowej w postaci bonów żywnościowych,
- pokrywania kosztów specjalistycznego wsparcia aktywizacyjno-zawodowego, w tym organizowanie i finansowanie szkoleń i kursów podnoszących kwalifikacje zawodowe oraz pokrywanie kosztów egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe.

Pomoc finansowo-rzeczowa jest **ograniczona i uznaniowa!** Każda osoba, która zostanie zakwalifikowana do pomocy uznaniowej ma obowiązek podpisać kontrakt socjalny (indywidualny plan działania) oraz uczestniczyć w działaniach resocjalizacyjno-readaptacyjnych celem rozwiązywania swojej sytuacji życiowej.

Ośrodek Pomocy Postpenitencjarnej TULIPAN nie udziela pomocy osobom, które nie wykazują chęci współpracy ze specjalistami w rozwiązaniu swojej sytuacji życiowej lub nie wywiązują się ze wspólnie ustalonych działań służących skutecznej readaptacji społecznej.

Organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego. Pomoc postpenitencjarna w Polsce jest udzielana w szczególności przez Sądy Rejonowe oraz Ośrodki Pomocy Społecznej.

Kuratorzy sądowi realizują określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym związane z wykonywaniem orzeczeń sądu. Powierzone obowiązki kuratorzy wykonują w środowisku podopiecznych, na terenie zamkniętych zakładów i placówek. Jednym z zadań kuratorów sądowych jest pomoc skazanym w społecznej readaptacji i zapobieganie „powrotowi do przestępstwa”. Pomoc ta dotyczy zarówno sfery pozamaterialnej, jak i pomocy finansowej. Zgodnie z art. 164 kkw skazany może ubiegać się, aby w okresie do 6 miesięcy przed zakończeniem odbywania kary lub w okresie do 6 miesięcy przed przewidywanym warunkowym przedterminowym zwolnieniem został objęty „Programem wolnościowym”. Decyzja w sprawie objęcia programem jest podejmowana przez komisję penitencjarną lub na podstawie postanowienia sądu penitencjarnego. Inną formą pomocy, którego dysponentem są kuratorzy sądowi, jest pomoc z Funduszu Pomocy Postpenitencjarnej. Wedle art. 39 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 września 2017 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości Pomocy osobom pozbawionym wolności, zwalnianym z zakładów karnych i aresztów śledczych oraz osobom im najbliższym udziela się pomocy w szczególności przez:

- pokrywanie kosztów czasowego zakwaterowania lub udzielanie schronienia w ośrodku dla bezdomnych,
- okresową dopłatę do bieżących zobowiązań czynszowych i opłat za energię cieplną, energię elektryczną, gaz, wodę, opał,
- odbiór nieczystości stałych i płynnych za lokal mieszkalny lub dom jednorodzinny, do którego osoba uprawniona posiada tytuł prawny, proporcjonalnie do liczby osób stale zamieszkujących w tym lokalu lub domu,

- organizowanie i finansowanie poradnictwa prawnego, promocji zatrudnienia i aktywizacji zawodowej,
- organizowanie i finansowanie szkoleń i kursów podnoszących kwalifikacje zawodowe oraz pokrywanie kosztów egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe,
- organizowanie i finansowanie programów podnoszących kompetencje społeczne, mających na celu przeciwdziałanie czynnikom kryminogennym, a zwłaszcza agresji i przemocy, w tym przemocy w rodzinie, oraz problemom uzależnień,
- zakup materiałów, narzędzi, wyposażenia oraz urządzeń niezbędnych do realizacji szkoleń i kursów podnoszących kwalifikacje zawodowe, a także wykonywania pracy nieodpłatnie,
- pokrywanie kosztów związanych ze specjalistycznym leczeniem lub rehabilitacją leczniczą oraz uzyskiwaniem orzeczeń o niepełnosprawności, stopniu niepełnosprawności lub niezdolności do pracy,
- pokrywanie kosztów transportu specjalnego, zgodnie ze wskazaniami lekarskimi, lub przejazdów do miejsca pobytu, nauki, terapii, pracy, zwłaszcza wykonywanej nieodpłatnie,
- pokrywanie kosztów związanych z uzyskaniem dowodu osobistego oraz innych dokumentów niezbędnych do uzyskania pomocy,
- pokrywanie kosztów badań specjalistycznych wymaganych przy kwalifikowaniu do udziału w programach, o których mowa w pkt 5, szkoleniach i kursach podnoszących kwalifikacje zawodowe oraz pracy wykonywanej nieodpłatnie,
- pokrywanie kosztów grupowego ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków osób zakwalifikowanych do udziału w szkoleniach i kursach podnoszących kwalifikacje zawodowe, oraz pracy wykonywanej nieodpłatnie,
- promowanie i wspieranie inicjatyw i przedsięwzięć służących skutecznej readaptacji skazanych, działań o charakterze edukacyjnym i informacyjnym, organizowanie i prowadzenie szkoleń, organizowanie i zlecanie badań naukowych dotyczących sytuacji osób skazanych,
- pokrywanie kosztów związanych z organizacją i udzielaniem pomocy rzeczowej np. w formie: żywności lub bonów żywnościowych; odzieży, środków czystości i higieny osobistej i inne,
- udzielanie świadczeń pieniężnych na cel wskazany przez organ lub podmiot udzielający pomocy.

Ośrodki Pomocy Społecznej. Pomocy społecznej udziela się osobom i ich rodzinom znajdującym się w szczególnej sytuacji życiowej. Taką sytuacją jest niewątpliwie moment opuszczenia zakładu karnego.

Świadczona pomoc może obejmować następujące działania:

- **Praca socjalna** – świadczona jest bez względu na posiadany dochód i obejmuje szereg działań, m.in. udzielenie informacji dotyczących możliwości rozwiązania problemów przy wykorzystaniu posiadanych uprawnień, poradnictwo w zakresie uzyskiwania pomocy ze strony innych instytucji pomocowych (pomoc w ustaleniu stopnia niepełnosprawności, uzyskaniu świadczeń emerytalno-rentowych, dodatku mieszkaniowego itp.) oraz bezpośrednią pomoc w jego uzyskaniu, jak również współpracę z różnymi specjalistami w celu przeciwdziałania i ograniczenia skutków negatywnych zjawisk społecznych.
- **Zasitek stały** – forma pieniężnego świadczenia z pomocy społecznej, o które mogą się ubiegać osoby pełnoletnie, samotnie gospodarujące, niezdolne do pracy z powodu wieku (ukończone 60 lat przez kobietę, a 65 lat przez mężczyznę) lub całkowicie niezdolne do pracy (np. posiadające orzeczenie o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności) oraz osoby pełnoletnie, pozostające w rodzinie, niezdolne do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolne do pracy (wymagane orzeczenie o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności).
- **Zasitek okresowy** – świadczenie adresowane do osób i rodzin bez dochodów lub o dochodach niższych niż ustawowe kryterium oraz zasobach pieniężnych niewystarczających na zaspokojenie niezbędnych potrzeb życiowych, zwłaszcza ze względu na długotrwałą chorobę, niepełnosprawność, bezrobocie, możliwość nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego.
- **Zasitek celowy** – może być przyznany w celu zaspokojenia niezbędnej potrzeby, w szczególności na pokrycie części lub całości kosztów zakupu żywności, leków, opatu, odzieży, niezbędnych przedmiotów użytku domowego, drobnych remontów i napraw w mieszkaniu.
- **Poradnictwo specjalistyczne** – w szczególności prawne, psychologiczne, rodzinne. Poradnictwo jest świadczone osobom i rodzinom, które mają trudności w rozwiązywaniu swoich problemów życiowych bez względu na posiadany dochód.

- **Interwencja kryzysowa** – to szereg działań podejmowanych wobec osób i rodzin będących w stanie kryzysu, bez względu na ich dochód. W sytuacji kryzysowej można liczyć na natychmiastową specjalistyczną pomoc psychologiczną, w zależności od potrzeb również na poradnictwo socjalne lub prawne oraz w uzasadnionej sytuacji – schronienie do 3 miesięcy.
- **Pomoc osobom w kryzysie bezdomności** – to m.in. przyznanie tymczasowego schronienia w noclegowni, domu dla osób bezdomnych, schronisku albo w innym miejscu przeznaczonym do tego celu.

2.2. Pomoc postpenitencjarna w Niemczech

Niemcy funkcjonują w formie państwa federalnego, co oznacza decentralizację systemu politycznego i autonomię krajów związkowych. W Niemczech istnieje czteroszczeblowa struktura administracyjna, składająca się z: krajów federalnych, powiatów, miast wyłączonej z powiatów oraz miejscowych jednostek administracyjnych (gminy i mniejsze związki gmin). Państwo podzielone jest na 16 landów (krajów związkowych), a każdy z nich posiada własne ministerstwo sprawiedliwości, administrację więzienną oraz system sądownictwa i prokuratury. Przepisy wykonawcze dotyczące odbywania kary pozbawienia wolności mogą różnić się w zależności od landu. W Niemczech preferuje się wykonywanie kar wolnościowych i środków probacyjnych. Karę pozbawienia wolności stosuje się możliwie jak najrzadziej, zwłaszcza w przypadkach, gdy istnieją uzasadnione przesłanki (możliwa ucieczka skazanego lub stwarzanie niebezpieczeństwa dla społeczeństwa).

Pomoc postpenitencjarna w Niemczech świadczona jest zarówno przez instytucje państwowe, jak i organizacje pożytku publicznego, w tym organizacje pozarządowe, które w dużym stopniu wspierają działania instytucjonalne, a bywa również, że w sytuacji gdy instytucje państwowe nie dysponują wystarczającą ofertą pomocową – zastępują je w procesie readaptacji i reintegracji społecznej skazanych. Zgodnie z przepisami niemieckiej Ustawy o pomocy społecznej, każdemu obywatelowi przysługuje mieszkanie oraz środki finansowe na zabezpieczenie podstawowych potrzeb (tzw. Grundsicherung). Każdy skazany opuszczający zakład karny ma zatem zapewnione zakwaterowanie i wyżywienie i jest ubezpieczony zdrowotnie. Ponadto otrzymuje wsparcie publicznych instytucji w podjęciu zatrudnienia lub zdobyciu brakujących kwalifikacji, w razie potrzeby również wsparcie psychologiczne. W Niemczech działa wiele organizacji pozarządowych wspierających państwo w opiece postpenitencjarnej. Ten trend widoczny jest także w innych krajach Europy i świata. Na przykład w uznanym za najbardziej efektywny, duńskim systemie postpenitencjarnym, organizacje pozarządowe prowadzą skuteczne i wielopłaszczyznowe działania przeciwko wykluczeniu społecznemu byłych więźniów.

Współczesne niemieckie organizacje pozarządowe udzielające pomocy byłym więźniom to instytucje lub stowarzyszenia, których działania zmierzają w kierunku ścisłego współdziałania z urzędami i sądami. Finansowanie organizacji non-profit ma swoje źródło głównie w składkach członkowskich lub środkach pochodzących z darowizn (niem. Spenden). Niektóre organizacje otrzymują również dotacje sądowe lub państwowe, np. w przypadku prowadzenia domów opieki. Wsparcie tego typu jest przyznawane również na prowadzenie mieszkań

socjalnych. Organizacje non-profit już na etapie odbywania kary przygotowują osadzonych do wyjścia na wolność, pośredniczą w znalezieniu pracy i mieszkania, uczą właściwego gospodarowania pieniędzmi, udzielają wsparcia finansowego i pomocy materialnej, prowadzą poradnictwo, terapię uzależnień oraz treningi umiejętności społecznych, pomagają skazanym we właściwej organizacji czasu wolnego oraz prowadzą mediacje na linii sprawca–ofiara.

Rozwiązania niemieckie, które w dużym stopniu zapobiegają powrotowi do przestępstwa, a które mogą być przeniesione na grunt polski, to przede wszystkim kompleksowe objęcie wsparciem nie tylko byłych więźniów, lecz również ich rodzin. Z niemieckich doświadczeń można byłoby przenieść także sposób zorganizowania różnych form zakwaterowania dla byłych więźniów zagrożonych bezdomnością. Niektóre niemieckie stowarzyszenia specjalizują się właśnie w tym zakresie.

W działaniach z zakresu prewencji kryminalnej państwo niemieckie wspierane jest przez instytucje pozarządowe oraz społeczności lokalne. Niemiecka polityka postpenitencjarna zakłada bowiem, że przestępczości można zapobiegać z dobrym efektem tylko wtedy, kiedy wszystkie strony – instytucje rządowe, pozarządowe oraz społeczności lokalne – są zainteresowane osiągnięciem finalnego celu i dążą do wypracowania wspólnej strategii. Prewencja jest w Niemczech zadaniem gmin i landów. W każdym z krajów związkowych działają regionalne rady prewencyjne (Landespräventionsraten). Np. w skład takiej rady w Dolnej Saksonii wchodzi około 250 instytucji i organizacji – gminy, organizacje pozarządowe, lokalne gremia społecznościowe, instytucje naukowe. Interesujące są również niektóre działania niemieckich organizacji pozarządowych ukierunkowane na zapobieganie przestępczości nieletnich. Na uwagę zasługuje np. prowadzenie przez „Caritas” z Frankfurtu nad Odrą treningów umiejętności społecznych dla młodzieży ze zdiagnozowanymi tendencjami przestępczymi. Mogą w nich uczestniczyć osoby w wieku od 14 do 21 lat, które weszły na drogę przestępstwa, oczekują na sprawę sądową lub odbyły karę pozbawienia wolności. Podczas treningu analizowana jest ścieżka przestępcza i formułowane są priorytety życiowe – przy pomocy terapeutów młodzi ludzie konstruują swoją nową koncepcję życia, zgodnego z normami i regułami funkcjonowania społecznego.

Szczególne miejsce w systemie pomocy postpenitencjarnej odgrywa w Niemczech wsparcie dla nieletnich i młodocianych. Mottem przewodnim tych działań jest zapobieganie przestępczości lub powrotu do przestępczości wśród młodych ludzi.

Dla nieletnich i młodocianych zagrożonych przestępczością prowadzone są kompleksowe działania w ramach tzw. Jugendhilfe, zmierzające do odizolowania ich od środowiska przestępczego, znalezienia im miejsca zamieszkania, pracy lub nauki zawodu. Dla osób już osadzonych w zakładach karnych oferowany jest tzw. Uebergangsmangement – wielowymiarowe wsparcie, w ramach którego młodociany może jeszcze w trakcie pobytu w zakładzie karnym uczyć się zawodu, pracować, odbywać terapię tak, aby po wyjściu z zakładu karnego mógł rozpocząć nowe życie.

Jedną z instytucji działających na rzecz nieletnich i młodocianych zagrożonych przestępczością lub już mających za sobą konflikty z prawem jest Social Unitas GmbH. W ścisłej współpracy ze specjalistami urzędów do spraw młodzieży Social Unitas oferuje pomoc stacjonarną i ambulatoryjną oraz wsparcie w pokonywaniu trudności społecznych i pomoc w radzeniu sobie z kryzysami i konfliktami. Pomoc jest kierowana także do rodzin uczestników. W programach oferujących wsparcie ambulatoryjne Social Unitas skupia się głównie na zapewnieniu swoim podopiecznym powiązań społeczno-środowiskowych, ukierunkowaniu ich działań tak, aby mogli osiągnąć pełną samodzielność. Pedagodzy, opiekunowie i doradcy zatrudnieni w Social Unitas współpracują w możliwie szeroki sposób z rodzinami uczestników programów wsparcia. Programy wsparcia stacjonarnego wdrażane przez Social Unitas zapewniają nieletnim i młodocianym całkowite zerwanie kontaktów ze środowiskami przestępczymi lub aprobującymi takie zachowania i pomagają w zdobyciu wykształcenia, nauce zawodu i podjęciu pracy. Ważnym czynnikiem zapewniającym wysoką skuteczność działań Social Unitas jest współpraca z różnorodnymi instytucjami i organizacjami oferującymi pomoc dla młodych ludzi.

3. Warsztat pracy edukatora

3.1. W jaki sposób przygotować się do pracy z byłym skazanym? Autodiagnoza stylu komunikowania się w sytuacjach trudnych

Wsparcie osób opuszczających jednostki penitencjarne wymaga szczególnych predyspozycji. Edukator powinien mieć nie tylko wiedzę merytoryczną w obszarze swojej specjalizacji, ale także posiadać określone kompetencje osobiste i społeczne oraz cechy osobowościowe, umożliwiające satysfakcjonujące realizowanie celów w swojej pracy, niezależnie od tego, czy prowadzi warsztaty grupowe czy indywidualne treningi kompetencji psychospołecznych. Zatem praca z byłym skazanym wymaga nie tylko posiadania specjalistycznej wiedzy (oraz informacji, gdzie można ją uzyskać), elastycznego i empatycznego reagowania na potrzeby rozmówcy i grupy, ale co najważniejsze – pozytywnych postaw wobec byłych skazanych.

Osoby skazane potrzebują wsparcia i pokierowania w wielu dziedzinach życia. Specjaliści posiadający wiedzę i doświadczenie w szeroko pojętych obszarach pomocy psychologicznej, prawnej, terapii uzależnień, wsparcia zawodowego i innego powinni nie tylko dysponować aktualnym poziomem wiedzy w danym zakresie, ale również znać specyfikę pracy z byłymi skazanymi.

Jeśli chcesz sprawdzić, jaki jest Twój obecny poziom kompetencji do pracy z osobami skazanymi, odpowiedz na pytania w poniższych tabelach. Liczba odpowiedzi **TAK** ukazuje jakie są Twoje mocne strony w pracy z byłymi skazanymi, natomiast suma odpowiedzi **NIE/NIE WIEM** wskazuje, w jakich sferach warto się doskonalić, aby czuć się bardziej komfortowo w swojej pracy.

PRZYGOTOWANIE MERYTORYCZNE

	TAK	NIE	NIE WIEM
Czy posiadam lub mam dostęp do rzetelnej, aktualnej wiedzy, dotyczącej tematyki, z której udzielam wsparcia?			
Czy posiadam doświadczenie w pracy z osobami wykluczonymi lub zagrożonymi wykluczeniem społecznym?			
Czy znam specyfikę pracy z osobami opuszczającymi jednostki penitencjarne?			
Czy znam warsztat pracy edukatora (praktyczne stosowanie technik i metod aktywnych)?			
Czy znam procedury postępowania w sytuacjach trudnych podczas warsztatów?			
Czy mam bezpośredni dostęp do innych osób z branży, które mogłyby mi udzielić wsparcia w trudniejszych sytuacjach?			

POSTAWY DOTYCZĄCE OSÓB SKAZANYCH/PRZEKONANIA

	TAK	NIE	NIE WIEM
Czy umiem zapanować nad tendencją do moralnej oceny zachowań człowieka?			
Czy potrafię zaakceptować i uszanować inną postawę życiową, system wartości i styl życia, nawet jeśli są zupełnie różne od mojej?			
Czy uważam, że nawet osoby skazane za czyny szczególnie potępiane społecznie (morderstwo, pedofilia, przemoc wobec dzieci) mogą się pozytywnie zmienić?			
Czy potrafię patrzeć na osobę bez oceny jej przeszłych zachowań?			
Czy uważam, że pewnym ludziom nie powinno się pomagać?			
Czy mam osobiste przykre doświadczenia np. przemocy, które mogłyby rzutować na mój stosunek do osób dokonujących tego typu czynów?			
Czy wierzę w skuteczność metod resocjalizacji i readaptacji byłych skazanych?			

EMOCJE

	TAK	NIE	NIE WIEM
Czy mój ogólny stosunek do ludzi i świata jest pozytywny?			
Czy umiem reagować empatycznie na problemy innych osób, jednocześnie się w nich nie zatracając?			
Czy radzę sobie z przejawami własnego lęku?			
Czy potrafię radzić sobie z własnym smutkiem?			
Czy potrafię konstruktywnie radzić sobie z własną złością?			
Czy potrafię sobie radzić ze smutkiem, przygnębieniem drugiej osoby?			
Czy potrafię sobie radzić z przejawami złości, agresji drugiej osoby?			
Czy znam konstruktywne sposoby radzenia sobie ze stresem?			
Czy potrafię rozdzielić własne negatywne odczucia, obawy, rozczarowania, aby nie przenosić ich na innych?			

UMIĘJĘTNOŚCI

	TAK	NIE	NIE WIEM
Czy potrafię skutecznie motywować innych do zmian w życiu?			
Czy potrafię komunikować innym swoje potrzeby i oczekiwania?			
Czy umiem dostosować język wypowiedzi do danego człowieka pod względem jego specyficznych potrzeb i cech, np. sprawności językowej i zasobu słów, pochodzenia, niepełnosprawności intelektualnej?			
Czy potrafię zareagować w sytuacji, gdy ktoś jest agresywny, nadmiernie pobudzony?			
Czy umiem poprosić innych o pomoc w sytuacji trudnej (współpracowników, specjalistów z innych organizacji)?			
Czy dbam o równowagę zawodowo-prywatną (<i>work-life balance</i>)?			
Czy korzystam z superwizji, by dbać o swój komfort psychiczny i nie przenosić trudnych sytuacji z pracy do sfery rodzinnej i prywatnej?			

Cechy osobowościowe i kompetencje interpersonalne, które z pewnością przydadzą się w codziennej pracy osobie prowadzącej wsparcie skierowane do osób skazanych:

- duży poziom odporności psychicznej (rezyliencja),
- umiejętność radzenia sobie z przejawami agresji,
- empatia,
- asertywność,
- cierpliwość,
- umiejętność rozwiązywania konfliktów,
- umiejętność pracy z oporem,
- doświadczenie w pracy warsztatowej z osobami wykluczonymi lub zagrożonymi wykluczeniem społecznym,
- wysoka samoświadomość ,
- dyskrecja,
- kreatywność,
- elastyczność reagowania w różnych sytuacjach,
- poczucie humoru.

Nawiązanie relacji z osobą, która opuściła mury zakładu karnego jest jak budowanie pomostu do udanej integracji społecznej. Celem każdej osoby, która chce efektywnie pracować z byłymi skazanymi powinna być pomoc w (ponownej) integracji ze społeczeństwem, przywrócenie więzi z członkami rodziny (jeśli zostały zerwane, utracone itp.), pomoc w stworzeniu bezpiecznego środowiska w nauce, pracy i odpowiednim życiu oraz w przestrzeganiu prawa obowiązującego w danym kraju, a nie w powrocie do zakładu karnego. Jest to bardzo wymagający proces, bo przygotowanie do pracy ze skazanym wymaga: znacznej ilości czasu, specjalistycznej wiedzy i umiejętności, a także autorytetu i związanych z nim cech osobistych. Byli skazani wracają z jednostki penitencjarnej z określonymi postawami i nastawieniami, być może nawet chęcią zemsty, emocjami gniewu czy nienawiści. Pomaganie byłym skazanym w poznaniu ich potrzeb, zainteresowań, zdolności, talentów, w ocenie doświadczeń życiowych i postrzeganiu ich jako fundamentu dla nowej wiedzy i umiejętności, w rozwijaniu pewności siebie, kształtowaniu postawy uczenia się, chęci zmiany, w poszukiwaniu sposobów reintegracji społecznej - to główne cele pracy z byłymi skazanymi.

Na samym początku musisz zadać sobie pytanie, dlaczego chcesz podjąć się pomocy właśnie tej grupie społecznej i czy odpowiednio jesteś do tego przygotowana/y? Na początku warto jest zaakceptować także fakt, że do pracy z byłymi skazanymi nigdy nie przygotowujemy się nie na 100% i zawsze trzeba być gotowym na niezrozumienie. Trzeba zaakceptować fakt, że nie każdy kto przyjdzie po pomoc, naprawdę jej potrzebuje i chce ją otrzymać. Dlatego warto być gotowym na wiele wyzwań i świadomym kilku istotnych aspektów pracy z tą konkretną grupą.

AUTENTYCZNOŚĆ. Byli skazani są świetnymi aktorami (graczami), czego dowodzą swoim zachowaniem. Potrafią w mgnieniu oka zmienić swoje zachowanie, ale często robią to tylko na pokaz, na chwilę. Dla przykładu, podczas jednego z spotkań w zakładzie karnym przeprowadzona została rozmowa z jednym ze skazanych, który przygotowywał się do opuszczenia zakładu karnego. Rozmawiano z nim o jego poczuciu niesprawiedliwości, pisaniu skarg i kłótności. Po spotkaniu ze specjalistą, skazany wyciszony i spokojny opuścił pomieszczenie pod eskortą Służby Więziennej. Przy przejściu przez jedną z krat zakładu karnego nagle wybuchł i zachował się bardzo agresywnie wobec funkcjonariuszy, po czym szybko „spuścił z tonu”, następnie przeprosił, stał się miły i kulturalny. Takie wybuchy są normą, ponieważ emocje osoby izolowanej są zaburzone. Autentyczność jest podstawą do pracy ze skazanym, szczerść i otwartość są bardzo potrzebne w trafnej diagnozie potrzeb. Warto rozmawiać o potrzebach, planach i realnych działaniach, mających przynieść korzyść obu stronom. Świadomość rzeczywistych potrzeb ma bardzo istotne znaczenie.

ATMOSFERA. Pracując z byłym skazanym należy stworzyć atmosferę, w której osoba ta poczuje się bezpiecznie i komfortowo. Należy upewnić się, że miejsce spotkania jest bezpieczne i wygodne oraz zachęca do otwartości. To może pomóc w zbudowaniu zaufania. Na samym początku współpracy warto proponować spotkania indywidualne (cykliczną współpracę indywidualną w pierwszym miesiącu). Następnie powoli można wdrażać działania grupowe, np. w formie grup wsparcia. Należy stale obserwować i analizować zachowania i reakcje osoby podczas spotkań indywidualnych, biorąc pod uwagę w szczególności jej sferę emocjonalną. Dzięki temu uzyskuje się informację, czy osoba jest przygotowana do przystąpienia do oddziaływań grupowych. Edukator, zanim wdroży działania grupowe powinien zrobić dokładne rozeznanie, czy osoby które mają tworzyć grupę nie są ze sobą skonfliktowane (w zakładzie karnym występują subkultury, grupy nieformalne istniejące w warunkach izolacji penitencjarnej to m.in. grypsujący, ochronki tzw. „cwele”). Osoby te na wolności mogą być dla siebie dużym zagrożeniem.

BEZPIECZEŃSTWO I RACJONALIZM. Nie należy zapominać o swoim bezpieczeństwie. Praca z byłym skazanym to nieustanny proces, który nie kończy się wtedy, gdy osoba przestanie korzystać ze wsparcia edukatora. Warto zachęcić do pozostania w kontakcie i okazać długofalowe wsparcie. Empatia we współpracy z byłym skazanym odgrywa kluczową rolę. Pamiętać należy jednak, że to co dobre dla innych, nie zawsze jest dobre dla nas samych. Nie można dać się uzależnić od telefonów i bycia w kontakcie 24h. Dlatego też w trakcie pierwszych spotkań, warto jasno wytyczyć granice prywatności. Należy wskazać byłemu skazanemu możliwe formy kontaktu, podkreślając jasno, że pomoc oferowana jest nie tylko jemu i dla każdej osoby trzeba znaleźć czas. Najlepiej ustalić konkretne godziny i dni spotkań. Jeżeli osoba przyjdzie poza ustalonymi datami i godzinami spotkań, trzeba jasno podkreślić, że nie jest się z tego zadowolonym. Byli skazani często nie patrzą na kalendarz i zegarek, jest to efekt izolacji penitencjarnej, gdzie życie toczy się w zupełnie innym trybie. W związku z tym w swoim zachowaniu przypominają często „wolne ptaki” i tak też żyją, jednocześnie myśląc, że inni dokładnie tak samo funkcjonują. Trzeba sprzeciwiać się takim zachowaniom, jednocześnie spokojnie tłumacząc swoje niezadowolone tak, żeby odbiorca zrozumiał, że każdy z nas ma inny harmonogram dnia. Edukator musi pamiętać także o nieprzekraczaniu granic – relacji z byłym skazanym (pomaga przy tym zachowanie formy zwracania się do siebie na Pan-Pani, Pani-Pan). Skracanie dystansu bardzo często powoduje u byłych skazanych spoufalenie, które negatywnie wpływa na wykonywaną przez edukatorów pracę. Bardzo istotne jest, aby osoba blisko współpracująca z byłym skazanym była dla niego autorytetem i rozumiała jego potrzeby.

ELASTYCZNE PODEJŚCIE. Można by się pokusić o stwierdzenie, że stworzenie jednego schematu ułatwi edukatorom pracę. Jednak elastyczność i otwartość na różne scenariusze jest zdecydowanie ważniejsza. Każdy z byłych skazanych ma inną przeszłość, doświadczenia, wyroki, dzieciństwo, rodzicielstwo, relacje z bliskim, problemy, uzależnienia. Niebezpieczeństwo niesie generalizacja jednostki i „wrzucanie wszystkich skazanych do jednego worka”. Trzeba być gotowym niemalże na każdą sytuację oraz na to, że nie mamy możliwości często sprawdzenia i konfrontacji, czy to co słyszymy jest prawdą. Właściwe jest przyjęcie założenia o marginesie błędu, tzn. możliwości, że to co słyszymy nie musi być zawsze prawdziwe i autentyczne, a może być ubarwione, wzbogacone o różne treści, które niekoniecznie mogą być zgodne z rzeczywistością, a są raczej wizją osoby niż realną sytuacją. Należy zatem już na samym początku wykazywać się asertywnością i tym samym wykształcić u swoich podopiecznych postawy aktywności, a także stymulować ich do brania odpowiedzialności za własne wybory, zachowania, postawy, mające wpływ na ich życie prywatne i zawodowe.

ODPOWIEDNIE PRZYGOTOWANIE. Edukator musi być gotowy, by odpowiedzieć na trudne pytania dotyczące procesu reintegracji, warunków życia po opuszczeniu zakładu karnego, czy perspektyw na przyszłość. W tym celu należy zaplanować strukturę spotkania, identyfikując ważne tematy, które warto omówić wyznaczając konkretne cele interakcji z daną osobą. Pomoże wcześniejsze sformułowanie pytań, które pomogą uzyskać głębsze zrozumienie okoliczności życiowych i osiągnięć bytego skazanego. Warto mieć wiedzę na temat dostępnych zasobów, programów wsparcia, szkoleń zawodowych czy innych form pomocy dostępnych po opuszczeniu zakładu karnego. Jest to szczególnie istotne, gdyż osoba po opuszczeniu zakładu karnego, jak i jej najbliżsi, mogą nie posiadać pełnych informacji o oferowanej pomocy, zarówno instytucjonalnej, jak i tej świadczonej przez organizacje pozarządowe. Edukator powinien przekazać byłemu osadzonemu obszerną wiedzę, która będzie miała na celu wzmocnienie procesów warunkujących właściwe przystosowanie się osób wykluczonych do nowych wymagań, jakie stawia przed nimi m.in. podjęcie zatrudnienia. Edukator jako osoba pierwszego kontaktu musi stale podnosić wiedzę i współpracować z różnymi instytucjami i organizacjami. Praca z byłym skazanym wymaga odpowiedniego przeszkolenia, wiedzy i umiejętności komunikacyjnych. Niezbędne jest posiadanie przynajmniej podstawowej wiedzy na temat byłych skazanych, aby być świadomym najczęstszych problemów i być w stanie zasugerować rozwiązania. Edukator musi być gotowy do udzielenia niezbędnej pomocy w załatwianiu dokumentów urzędowych, uzyskiwaniu niezbędnych certyfikatów i pomaganiu w zdobywaniu umiejętności rynkowych, a także możliwości nauczenia się, jak pozytywnie zaprezentować się potencjalnym pracodawcom. Zrozumienie funkcjonowania systemu więziennego jest także bardzo ważne! Bez podstawowej wiedzy o jednostkach penitencjarnych oraz pomocy postpenitencjarnej może być ciężko nawiązać porozumienie i zdobyć zaufanie byłego skazanego. Może on np. używać określeń, których edukator nie zna, wynikających ze specyficznego języka więziennego (np. „wypiska”, „grypsujący”). Warto też wiedzieć np. ile razy w ciągu tygodnia osoba osadzona może korzystać z telefonu, czym różni się areszt śledczy od zakładu karnego, czym jest świadectwo zwolnienia.

ZROZUMIENIE. Edukator powinien starać się zrozumieć doświadczenia i uczucia osoby, jednocześnie unikać oceniania i krytyki. Zbudowanie relacji opartej na zrozumieniu i zaufaniu z byłym skazanym już od pierwszego spotkania jest kluczem do sukcesu. Ważne jest, aby wysłuchać historii byłego skazanego bez osądzania i docenić jego perspektywę, szanować jego osiągnięcia i wysiłki na rzecz chęci zmiany swojego życia. Poprzez poznanie byłego przestępcy, zrozumienie jego unikalnych doświadczeń i potrzeb można szczegółowo zapoznać się z jego historią kryminalną i ścieżkami, które obrat od tego czasu. Pozwoli to ocenić jego stan emocjonalny i gotowość do rozmowy o doświadczeniach i planach na przyszłość. Praca z byłymi skazańcami wymaga zrozumienia trudności, jakie napotykali oni dotychczas w swoim, często traumatycznym, życiu oraz chęci dania im szansy. Ważne jest, aby były skazany miał w opiece osobę zaufaną, którą cechuje przede wszystkim uczciwość, prawdomówność i konsekwentność. Jeżeli edukator ma obawy przed współpracą z byłym skazanym, wynikająca np. z braku zrozumienia, musi to oświadczyć swojemu rozmówcy np. „Rozumiem Pana problemy i bardzo Panu kibicuję w zmianie życia, jednak chcę być z Panem uczciwa i wydaje mi się, że nie jestem na tyle kompetentna, żeby Panu pomóc. Znam jednak kogoś, kto może podjąć się tej próby”. Byli skazani bardzo doceniają uczciwość (nawet taką, która jest dla nich „niewygodna”). Jest to w ich postrzeganiu ważne w dalszej współpracy.

Staraj się zrozumieć perspektywę byłego więźnia i unikaj oceniania. Wykazuj empatię i gotowość do słuchania. Nie jest to łatwe! Wymaga bowiem codziennej pracy również nad sobą. Umiejętność skutecznej komunikacji jest kluczowa w pracy z byłym więźniem. Rozwijaj umiejętności słuchania, zadawania otwartych pytań i tworzenia bezpiecznej przestrzeni do wyrażania emocji. Zapoznaj się z ideą Porozumienia bez Przemocy (NVC), Dialogu Motywującego, korzystaj z różnych form podnoszenia własnych kompetencji.

MOTYWACJA. Edukator powinien opierać się na przykładach swoich wcześniejszych podopiecznych, którzy odnieśli sukces. Może przedstawić jak osoby te ciężką pracą nauczyły się zarządzać swoim życiem w pozytywny sposób i osiągnąć cele, które sobie wyznaczyły. Dzięki temu osoba, z którą pracujesz otrzyma komunikat, że edukator posiada doświadczenie w pracy z osobami z podobną historią, co podniesie autorytet edukatora i wzmocni jego autentyczność. Jeżeli jednak nie posiada on/ona wcześniejszego doświadczenia, powinien zasięgnąć informacji od współpracowników, którzy mogą poszczycić się takimi sukcesami w pracy z byłym skazanym i przedstawić je swojemu słuchaczowi. Nigdy jednak nie należy podkreślać, że nie pracowało się wcześniej z osobą, która opuściła jednostkę penitencjarną. Jeżeli edukator zostanie o to zapytany, zaleca się odpowiedzieć w sposób wymijający np. *Proszę Pana, nie każdy mówi o swojej przeszłości kryminalnej, natomiast z pewnością kilka osób, z którymi współpracowałam miała zatargi z prawem.* Taka odpowiedź będzie świadczyć o tym, że „siedzenie w więzieniu” nie jest ważne, a ważny jest człowiek i chęć pomocy.

Porada konsultanta:

„W pracy z byłym skazanym ważne jest unikanie sytuacji, w której przejmuje się za niego wyznaczone zadania. Pomagać nie znaczy wyręczać, czy zwalniać z obowiązków, a zdecydowanie i konsekwentnie wspierać i motywować – doprowadzać do realizacji wcześniej ustalonych celów. Oczywiście nie można wyzbywać się empatii, czy też życzliwości, ponieważ w ten sposób można jedynie stracić zaufanie.”

DOCENIENIE. Byli skazani bardzo często mają niską samoocenę i kompleksy. Jest to spowodowane m.in. ich niedoskonałościami w wyglądzie zewnętrznym (braki w uzębieniu, blizny po samookaleczeniach itp.), niskimi umiejętnościami wypowiedzenia się i/lub brakiem zaplecza finansowego (pieniędzy, mieszkania, samochodu itp.). W tej sytuacji bardzo ważne jest dostrzeganie przez innych (otoczenie, pracodawcę) ich starań oraz „wynagradzanie słowem”. Ważne są dla nich najprostsze zwroty tj. *dobrze to zrobicieś*, czy też *brawo, spisatesz się rewelacyjnie*. Jest to dla nich duża motywacja i chęć dalszego pokazywania swoich możliwości.

GOTOWOŚĆ DO WSPÓŁPRACY. Praca z byłymi skazanymi nie jest typem pracy w pojedynkę, wręcz przeciwnie, wymaga pracy zespołowej. Należy zatem mieć przygotowany odpowiedni wachlarz instytucji/organizacji, które udzielają specjalistycznego wsparcia osobom wykluczonym społecznie (ważne, żeby podmioty te były stricte ukierunkowane na tego rodzaju pomoc), poprzez świadczenie np. darmowego poradnictwa psychologicznego, prawnego czy też doradztwa zawodowego. Warto przygotować skazanego na taką współpracę i motywować do korzystania z możliwości specjalistycznej i bezpłatnej pomocy. Edukator powinien zwrócić uwagę na m.in. potrzebę związaną z omówieniem specyfiki korzystania z pomocy organizacji/instytucji, do której kieruje byłego skazanego. Należy przy tym pamiętać, że byli skazani mają problem z właściwą oceną sytuacji, w której się znajdują, są często przewrażliwieni na swoim punkcie, mają obsesje związane z nieuczciwością wobec nich, a także z brak im empatii. W większości wykazują się postawą roszczeniową, co jest objawem trudności związanych z odnalezieniem się w nowej sytuacji. Edukator jako osoba wspierająca w działaniu, która pomaga byłemu skazanemu, powinna zatem pamiętać o wsparciu swojego podopiecznego w utrzymywaniu pozytywnych relacji z otoczeniem, ukazując jego rolę w społeczeństwie w taki sposób, żeby poczuł się ważny i odpowiedzialny. Współpraca społeczeństwa, w tym różnych instytucji i organizacji pozarządowych, jest niezbędna w procesie społecznej readaptacji byłych więźniów, dlatego też warto działać partnersko i tym samym dążyć do tworzenia tzw. sieci współpracy np. w swoim regionie.

Pamiętaj, że jako edukator powinieneś kształtować pozytywny wizerunek swoich podopiecznych (byłych skazanych) w oczach społeczeństwa, m.in. przedsiębiorców. Przedstawianie ich jako ludzi, którzy są zmotywowani do podjęcia uczciwej pracy zawodowej, a także wprowadzenia zmian w swoim życiu (np. wyjścia z bezdomności i uzależnień), z pewnością wpłynie pozytywnie na sposób postrzegania i myślenia o tej grupie społecznej, co może doprowadzić do wzrostu empatii i pomocy. Ważne jest, aby edukator pamiętał, że zmiana może być stopniowa i zależy od indywidualnych możliwości i wysiłku, a otaczająca społeczność jest równie ważna jak sam były skazany. Konieczne jest intensywne promowanie akceptacji i wsparcia ze strony społeczności.

CZAS. Nie można się nastawiać na efekty już, zaraz, teraz, od razu. Trzeba uzbroić się w cierpliwość. Zrozumienie potrzeb i bycie autentycznym wspiera budowanie autorytetu w oczach byłego skazanego, ale niewątpliwie jest to długotrwały proces. Nie ma możliwości, by zmiany przyszły z dnia na dzień. Trzeba uzbroić się w cierpliwość, wprowadzić konkretną metodę pracy i wyznaczania celów, a gdy po czasie okaże się, że nie działają, być gotowym na zmiany. Czynnikiem ludzkim to niewątpliwie czynnikiem generującym wysoki margines błędów. Edukator powinien koncentrować się na stopniowych postępkach, a nie na szybkiej i nagłej poprawie, ponieważ małe zwycięstwa zapewniają większą motywację do pracy i osiągnięcia większych celów. Każda zachęta da byłemu skazanemu determinację i motywację do działania. Chodzi o gotowość do wzbudzania zaufania poprzez podkreślanie mocnych stron oraz umiejętności ich wyrażania i demonstrowania.

Porada konsultanta:

„Będzie to ciężka praca. Trzeba być cierpliwym i wykazywać dużo empatii, ale jednocześnie nie dać się oszukiwać (mimo wszystko byli skazani to osoby bardzo sprytne), bo byli skazani potrafią omamić człowieka dla swoich celów. Byli skazani w większości mogą być agresywni, ale nie zawsze niebezpieczni. Z punktu widzenia edukatora ważna jest autentyczność i brak poczucia lęku. Nie można wciąż myśleć o tym, że może się stać coś złego. Trzeba być asertywnym i zaznaczyć granicę, której nie pozwoli się przekroczyć. Byli skazani to grupa specyficzna – należy przygotować się na to, że potencjalny „klient” może być roszczeniowy, agresywny, czasem pod wpływem alkoholu. Należy przemyśleć możliwe scenariusze tak, aby być chociaż w teorii przygotowanym na różne zachowania byłych skazanych. Punktem wyjścia powinno być zapytanie osoby, z którą pracujemy o jej problemy i bieżące monitorowanie współpracy. Ważne jest, aby być cierpliwym podczas interakcji i nie wymagać szybkiego wyniku, a także współpracować z innymi specjalistami i - jeśli był skazany nie ma nic przeciwko temu - zaangażować ich w niezbędne procesy zmian.”

3.2. Co jest ważne w pierwszym kontakcie z byłymi skazanymi?

Osoby opuszczające zakłady karne borykają się z szeregiem obaw dotyczących przyszłości, a także martwią się o to, jak odnajdą się w teraźniejszości, która wydaje się inna po okresie odbywania kary. Oprócz lęku doświadczają wielu ambiwalentnych emocji: radości (związanej z doświadczaniem upragnionej wolności), smutku (związanego z faktem, że utracili bezpowrotnie pewien etap życia związany np. z obserwowaniem dorastania dzieci), złości (na system penitencjarny, na działanie instytucji, które kierując się procedurami, nie mogą im zapewnić szybkiej realizacji potrzeb finansowych i materialnych). Część byłych skazanych ma objawy stresu pourazowego szczególnie wtedy, gdy był to pierwszy pobyt w zakładzie karnym czy areszcie, wiążący się z negatywnymi zachowaniami ze strony innych współosadzonych czy personelu jednostki. Objawy stresu pourazowego mogą wynikać też z nie radzenia sobie z codziennością odosobnienia czy tęsknotą za najbliższymi. Wielu osadzonych nie potrafi się odnaleźć w chaosie życia poza więzieniem, gdzie nie ma ustalonej rutyny. Niektórzy doświadczają zaburzeń sensorycznych, związanych z przebudźcowaniem narządu wzroku czy słuchu, przyzwyczajonych do ograniczonej liczby obiektów, barw i dźwięków w zakładzie karnym.

Każda osoba zgłaszająca się ze świadectwem zwolnienia z zakładu karnego może zachowywać się inaczej; zależy to od jej kondycji psychicznej, stanu zdrowia, cech osobowościowych, wcześniejszych doświadczeń, posiadanych strategii radzenia sobie w kryzysie oraz sytuacji rodzinnej, mieszkaniowej czy zawodowej.

Zadaniem osoby, która jest w pierwszym kontakcie z byłym skazanym jest empatyczne nawiązanie kontaktu, otworenie się na drugą osobę. W zależności od kompetencji czy zajmowanego stanowiska musi zostać przeprowadzany wywiad odnośnie sytuacji życiowej po opuszczeniu zakładu karnego, zdiagnozowanie potrzeb oraz wskazanie możliwości ich zaspokojenia w ramach naszej organizacji lub innych instytucji.

Warto na początku odpowiedzieć sobie na pytanie co jest ważne dla edukatora, a co dla byłego skazanego? Zanim zaczniesz się pomagać trzeba ustalić własne priorytety, czyli sprecyzować, dlaczego chcesz pracować z tą szczególną grupą docelową? Jakie są moje motywacje?

Przejrzystość w tym względzie to podstawa i pierwszy krok do sukcesu, by mimo niepowodzeń, które mogą się pojawić, wciąż chcesz pracować i pomagać; wciąż chcesz się uczyć i doskonalić.

Większość byłych skazanych to sprawcy i ofiary przestępstw z użyciem przemocy, ale również osoby z problemami uzależnienia od alkoholu, narkotyków, hazardu, seksu i inne, które popełniły przestępstwo, aby zaspokoić swoje szkodliwe nawyki lub pokazać swoją władzę i wyższość. W związku tym większości z nich towarzyszy depresja, niska samoocena, niska motywacja do działania, problemy ze zdrowiem fizycznym i problemy behawioralne (np. radzenie sobie z gniewem). Osobom opuszczającym zakłady karne brakuje prostych umiejętności życiowych i podstawowych zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie. Mają ograniczone wykształcenie, słabe umiejętności akademickie i niskie kompetencje społeczne. Byli więźniowie rzadko posiadają jakiegokolwiek formalne kwalifikacje lub stabilną pracę, która wymaga dobrych umiejętności lub jest dobrze płatna. Wszystkie te czynniki wpływają na stan psychofizyczny danej osoby i jej wysiłki na rzecz reintegracji ze społeczeństwem.

Porada konsultanta:

„Przez moje wieloletnie doświadczenie dotarłem do wielu setek, jak nie tysięcy skazanych. Realną pomoc i jej owoce widziałem zaledwie u kilkunastu i to oni są motorem napędowym do tego, że warto, że nie ma co się poddawać, bo zmieniając życie jednostki zmienia się cały świat. Nigdy się nie poddawaj, chyba, że czujesz, że ma to negatywny wpływ na Twoje zdrowie lub życie!”

Przygotowanie się do pierwszego spotkania z byłym skazanym wymaga wiedzy i umiejętności komunikacyjnych. Pierwszy kontakt może być trudny, zwłaszcza jeśli nie znasz jego historii, popełnionych przestępstw.

W pierwszej kolejności należy zapoznać się z:

- sytuacją byłego skazanego, m.in. uzyskać wiedzę dlaczego trafił do zakładu karnego i jakich przestępstw się dopuścił,
- okolicznościami środowiskowymi, w których się wychowywał, a także jakie czynniki mogły przyczynić się do popełnienia przestępstwa,
- zasobami jakimi dysponuje – rodzina, dom, praca, wykształcenie i inne.

Pierwsze spotkanie jest najważniejsze, bo to od niego zależy czy byty skazany zdecyduje się skorzystać z Twojej pomocy. Jeśli do tego dojdzie należy w pierwszej kolejności ustalić cel pomocy, a następnie trzymać się określonych zasad:

UBIÓR. Ubierz się w sposób, który nie sprawi odbiorcy kłopotu ze skupieniem się. Twój wygląd nie może być barierą w kontakcie: krótka sukienka, rozpięta koszula, czy też duża ilość biżuterii na sobie może spowodować opór ze strony Twojego rozmówcy. Pamiętaj, że osoby wychodzące z zakładu karnego mają problem ze skupieniem się, posiadają niską samoocenę, są często zawstydzone w pierwszym kontakcie i nie mają pieniędzy.

SPOSÓB WYPOWIEDZI. Wypowiadaj się w sposób prosty i klarowny, dostosowując styl wypowiedzi do rozmówcy. Okazuj szacunek – traktuj drugą osobę tak, jak sam chciałbyś być traktowany (zgodnie z zasadą wzajemności). Daj bytemu skazanemu przestrzeń do podzielenia się wrażeniami po spotkaniu. Stale obserwuj i analizuj zachowanie i reakcje osoby podczas spotkania, biorąc pod uwagę jej sytuację życiową i oceniając, w jaki sposób mogą one wpływać na jej zachowanie i postawy. Zwracaj uwagę na elementy swojej mowy i języka ciała, aby promować zaufanie i zrozumienie, unikając postaw konfrontacyjnych i uznając potencjał każdej osoby do zmiany. Używaj otwartego i bezstronnego języka, aby zachęcić do dialogu, angażując osobę w proces rehabilitacji i zachęcając ją do udziału w podejmowaniu decyzji. Daj osobie możliwość wyrażenia swoich poglądów i uczuć na temat przebywania w społeczności bytych przestępców. Będąc przygotowanym na szereg reakcji i emocji, które mogą wystąpić podczas spotkania, pogratuluj i zachęć osobę, pokazując, że jest wartościowa i ma potencjał do wprowadzenia pozytywnych zmian w swoim życiu.

ZAUFANIE I KONSEKWENCJA W DZIAŁANIU. Zaufanie jest bardzo ważne, jednak w przypadku współpracy z bytymi skazanymi najważniejsza jest konsekwencja w działaniu – wpływa ona bowiem na motywację oraz broni przed ewentualnym złamaniem regulaminu, zasad, ustaleń. Nie obiecuj, jeśli nie jesteś w stanie spełnić prośby czy oczekiwania swojego rozmówcy. Wyznacz granice współpracy i konsekwentnie się ich trzymaj. Edukator musi mieć ograniczone zaufanie do byłego skazanego i chronić swoją prywatność. Czy podać swój numer telefonu? TAK, ale tylko służbowy. Kontakt przez social media – TAK, ale nie te prywatne, dzielone z rodziną czy przyjaciółmi, a raczej fanpage projektu, za pośrednictwem którego też można odpisać na wiadomość. Należy także pamiętać, że zadaniem edukatora nie jest wyręczanie, a towarzyszenie w procesie zmiany zachowań i nawyków. Edukator pełni rolę koordynatora co

oznacza, że zarządza i deleguje oraz towarzyszy w działaniu, natomiast nigdy nie wyręcza. Chęć wyręczenia byłego skazanego z uwagi na np. brak czasu edukatora, spowoduje że odbiorca pomocy utrzyma schemat wcześniejszego działania, czego dalszym efektem będzie manipulacja.

Porada konsultanta:

„Edukator nie może dać się zwieść, łatwo się spoufalić, zwłaszcza gdy nie ma się doświadczenia, a byli skazani to pierwszorzędni kłamcy i manipulatorzy, którzy są w stanie wykorzystać nasze słabości przeciwko nam. Jasne wytyczenie granic, zrozumienie dlaczego to robię, daje wysoką samoświadomość i zwiększa odporność na manipulacje, na wnikanie podopiecznych w prywatne aspekty naszego życia i chroni nas przed nimi, bo z jednej strony są byłymi skazanymi i już nie znajdują się w więzieniu, ale z drugiej strony – skąd tutaj trafili? To nie przestroga, a fakt by liczyć się z możliwością straty. Dla przykładu, w schronisku dla bezdomnych byłych skazanych okradają Ci, którzy wzbudzają największe zaufanie. Ginie odzież, telefony, czy pieniądze”.

SŁUCHANIE. Słuchanie zaczyna się od określonego fizycznego nastawienia. Bądź pewny siebie i skupiony w trakcie rozmowy. Dla byłego skazanego możliwość swobodnej wypowiedzi i potwierdzenie, że jest słuchany – jest bardzo ważne. Dlatego zawsze słuchaj do końca wypowiedzi rozmówcy – nie formułuj przedwczesnych ocen sytuacji. Obserwuj zachowania niewerbalne – gesty, ton głosu i mimika stanowią cenne uzupełnienie treści słów, a ich ignorowanie może utrudniać pełne zrozumienie. Komunikacja niewerbalna, czyli mowa ciała, jest ważnym źródłem informacji o samopoczuciu psychicznym, poczuciu własnej wartości i intencjach rozmówcy. Zaczynamy komunikować się z innymi, zanim wypowiemy pierwsze słowo. Spojrzenie, wyraz twarzy, ton głosu, postawa, gesty, odległość od nas, siedzenie na krześle, chód, ubiór, mogą dać nam wiele informacji o drugiej osobie. Komunikacja werbalna daje nam informacje, które dana osoba sama chce nam przekazać, z kolei komunikacja niewerbalna może nawet dostarczyć nam informacji, które rozmówca wolatby przed nami ukryć.

Porada konsultanta:

„Należy pamiętać, żeby wysłuchać problemów byłych skazanych i zwrócić uwagę na to, co mówią i w jaki sposób to komunikują (czasem problem jest głębszy niż nam się wydaje). Warto zadawać pytania i podsumowywać wypowiedzi, żeby dostać konkretne informacje zwrotne. Byli skazani nie lubią być przesłuchiвани, dlatego warto im na początku współpracy powiedzieć, że chce się im pomóc i w tym celu konieczne jest zadawanie pytań; zapytać, czy nie mają z tym problemu.”

POGODZENIE SIĘ ZE SCHEMATAMI I WALKA ZE STEROTYPAMI. Tak niestety właśnie jest, że najwięcej stereotypów na temat byłych skazanych tworzą oni sami. Co najczęściej się słyszy za kratami, zanim ktoś opuści zakład karny?

- *Nie wyrzekam się więzienia, nie ważne co będzie, wszystko może się wydarzyć (...)* To smutne, ale bardzo realne i prawdziwie. Sami skazani nakładają sobie „łatkę” przestępców, bo jeżeli były skazany mówi *nie wyrzekam się więzienia, nie ważne co będzie, wszystko może się wydarzyć (...)* - to jakby się szykował na powrót.
- *Wyszedłem z zakładu karnego, nie zatrudnią mnie legalnie. Muszę pracować na czarno.*
- *Mam ogromne zadłużenie, nie dam się im na mnie dorobić. Po co sptać?*
- *Ostatni numer się nie udał, miałem czas by to przemyśleć, wprowadziłem poprawki do planu.*
- *Przecież nie zarobię tyle, co bym chciał, za tyle się nie da żyć, lepiej kraść i kombinować.*

Byli skazani są „napompowani” stereotypami, które sami tworzą i kreują. Nie mówimy tutaj o naszym postrzeganiu społecznym ich grupy, a o tym, co sądzą o sobie oni sami.

NEGOWANIE ZACHOWAŃ WULGARNYCH I AGRESYWNYCH. Jeżeli były skazany już w pierwszym kontakcie wykazuje wyżej wskazane zachowania należy od razu podjąć z nim rozmowę dotyczącą wzajemnego szacunku oraz systemu kar w sytuacjach tego wymagających (najważniejsza jest konsekwencja). Adekwatne będzie słowne zwracanie uwagi i wyrażanie swojego sprzeciwu wobec zachowań, które mogłyby zakłócać spokój w relacji pomiędzy byłym skazanym i edukatorem. Edukator w żadnym wypadku nie może pozwolić na to, aby były skazany używał zwrotów, słów, gestów, które są społecznie uważane jako wulgarne, obraźliwe, agresywne. Jeżeli edukator dostrzeże aspołeczne zachowania werbalne/niewerbalne, powinien natychmiastowo wyrazić swój stanowczy sprzeciw w stosunku do tego typu komunikacji. Jeżeli zachowania będą się powtarzać mimo wielu próśb, należy zerwać współpracę tłumacząc to m.in. brakiem komfortu pracy.

W pracy edukatora w kontakcie z byłym skazanym ważne są:

- umiejętność zarządzania emocjami (własnymi i byłego skazanego),
- zdolność do konstruktywnego formułowania myśli,
- opanowanie w stresujących i nieprzewidywanych sytuacjach (poczucie własnej skuteczności),
- asertywna i empatyczna komunikacja.

Byli skazani są bardzo chaotyczni w swoich wypowiedziach, często zaczynają rozmowę od żalenia się i obwiniania innych za sytuację, w której się obecnie znaleźli. W trakcie pierwszej rozmowy z byłym skazanym ważne jest, aby zwrócić uwagę na szczegóły, np. czy osoba jest trzeźwa, czy czuć od niej alkohol/papierosy? Jak wygląda? Czy jest czysta, ubrana odpowiednio do pory roku? Czy zgłosiła się sama, czy z osobą towarzyszącą (kolegą/koleżanką). Udzielenie odpowiedzi na te pytania, pozwoli na wstępną ocenę sytuacji bytowej oraz jasne precyzowanie celu wizyty. Edukator nigdy nie powinien prowadzić spotkania jeżeli osoba jest nietrzeźwa, bądź ma takie podejrzenia. Jeżeli taka sytuacja ma miejsce, edukator powinien jasno sprzeciwić się takiemu zachowaniu i konsekwentnie dać do zrozumienia, że taka sytuacja nie może się powtórzyć.

Porada konsultanta:

„Najważniejszy jest szacunek. Jeżeli jedna albo druga strona tego nie rozumie – nie uda się nawiązać współpracy. Byli skazani muszą mieć natychmiastowy i konkretny komunikat, że zrobili coś źle i że edukator nie godzi się na takie zachowanie. Konsekwencja jest kluczem we współpracy z byłymi więźniami. Muszą oni wiedzieć, że to im się pomaga, a nie odwrotnie.”

W pracy z byłym skazanym ważne jest wszystko: motywacja, empatia, przygotowanie, postawa, mowa ciała, komunikacja werbalna i niewerbalna – ponieważ były więzień jest osobą szczególną, ma własne przekonania, postawy, opinie, na ogół stale "testuje" edukatora i jego granice. Dlatego bardzo ważna jest postawa nie tylko bytego skazanego wobec edukatora, ale także edukatora wobec bytego skazanego. Jeśli edukator od samego początku współpracy uważa, że nikt i nic nie jest w stanie naprawić jego rozmówcy to współpraca taka jest od samego początku zdana na porażkę.

Pamiętać należy, że niezależnie od tego, czy jesteś członkiem rodziny, przyjacielem, pracownikiem służby więziennej czy niezależnym wolontariuszem ważne jest, aby wykazać szacunek i zrozumienie. Pamiętaj, aby dać bytemu więźniowi szansę na wyrażenie siebie i wyjaśnienie sytuacji, w której się obecnie znajduje. Nie oceniaj, a przynajmniej o tym nie mów! Jesteś żeby pomóc bytemu skazanemu w odnalezieniu się w społeczeństwie, a nie dawać mu argument do popełnienia kolejnych przestępstw. Recydywiści bardzo często jako główną przyczynę powrotu do przestępstwa wskazują negatywny stosunek społeczeństwa do osób, które opuściły zakłady karne.

Czy znasz pojęcie „**inteligencja emocjonalna**”? Jeżeli nie, to jako edukator musisz je zapamiętać. Z czym wiąże się inteligencja emocjonalna?

1. Samoświadomość – spostrzeganie i rozumienie tego, co czuje się w danej chwili, zwłaszcza w sytuacjach trudnych i decyzyjnych.
2. Samoregulacja – umiejętność panowania nad emocjami, np. zdolność uspokajania siebie, znoszenia frustracji, sprawność dochodzenia do równowagi psychicznej.
3. Motywacja – umiejętność podporządkowania emocji i myśli realizacji wybranych celów.
4. Empatia – umiejętność rozpoznawania emocji u innych, szybsze zrozumienie tego czego inna osoba potrzebuje.
5. Umiejętności w relacjach interpersonalnych – zdolność nawiązywania relacji z innymi, umiejętność pełnienia ról społecznych, pracy w grupie itp.

Tego wszystkiego co przeczytałeś powyżej brakuje najczęściej osobom, z którymi pracujesz, bądź z którymi będziesz pracował/a. Dlatego tak ważne jest, aby edukator świadomie potrafił korzystać z emocji jako źródła informacji o sobie i świecie, bo są one jednym z podstawowych elementów inteligencji emocjonalnej. Może ona poprawić relacje z odbiorcami działań oraz komfort osobisty. Trafne rozpoznawanie i odczytywanie sygnałów płynących z emocji, może wpływać na podejmowanie właściwszych decyzji, zwiększyć skuteczność rozwiązywania problemów i konfliktów czy pozwolić efektywniej komunikować się z innymi. Może pomóc również w zadbaniu o realizację własnych potrzeb i lepsze rozumienie postaw innych osób oraz podnosić efektywność działań i zapobiegać codziennym frustracjom.

3.3. Na co zwracać szczególną uwagę w pracy z byłymi skazanymi i ich rodzinami? Rola nastawienia i systemu przekonań edukatora

W zależności od rodzaju organizacji/institucji, którą reprezentuje edukator, posiada on określony zestaw możliwości działania, realizuje różne zadania w zakresie wspierania byłych osadzonych, dysponując dostępnymi narzędziami. Ważne zatem jest aby osoby, które do niego trafiają, znaty zakres jego kompetencji, wiedziaty, czego mogą uzyskać od konkretnej organizacji, a czego nie. Jeśli określona organizacja nie ma możliwości pomocy danej osobie czy rodzinie w zaspokajaniu konkretnej potrzeby, należy wskazać organizację samorządową czy pozarządową, która może takiego wsparcia udzielić w oparciu o posiadane zasoby. Nie powinno się odsyłać ludzi, którzy komuś zaufali od instytucji do instytucji, gdyż w ten sposób tracą zaufanie do wszystkich, doświadczają poczucia frustracji i bezsilności, a także obniżenia motywacji. Zarówno w przypadku byłych skazanych, jak i członków ich rodzin najistotniejsze jest zindywidualizowane podejście, szczegółowe zbadanie sytuacji, opracowanie planu działania, czyli kroków prowadzących do realizacji sformułowanych wspólnie celów.

Każdy człowiek jest ważny i wartościowy w społeczeństwie. Zachowania przestępcze są często wynikiem różnych społecznych i biologicznych okoliczności rozwojowych, które nie zwalniają z obowiązku odpowiedzialności za swoje zachowanie, ale pozwalają lepiej zrozumieć kontekst, w którym dochodzi do zachowań przestępczych. Integracja skazanego ze społeczeństwem i godne w nim życie jest najważniejszym celem pracy z byłym skazanym i członkami jego/jej rodziny. Jednym z podstawowych warunków wstępnych udanej integracji ze społeczeństwem jest zjednoczenie danej osoby z jej rodziną i bliskimi.

W trakcie zbierania wywiadu wstępnego edukator obligatoryjnie musi zadać pytanie dotyczące sytuacji rodzinnej byłego osadzonego. Jeżeli informuje on, że nie ma kontaktu z rodziną i nie chce go mieć, należy zapytać o okoliczności, w których nastąpiło zerwanie kontaktu i więzi rodzinnych. Jeżeli jednak edukator otrzyma informacje, że jego rozmówca posiada rodzinę, warto podejmować wszelkie starania, aby doprowadzić do spotkania edukatora zarówno z byłym skazanym, jak i jego rodziną. Pozwoli to na poznanie środowiska, do którego powrócił były osadzony i tym samym stworzy możliwość nawiązania współpracy z całą rodziną.

Najczęściej ta grupa społeczna jest wychowankami domów dziecka/rodzin zastępczych (dzieci z interwencji), bądź też pochodzi z rodzin przemocowych/alkoholowych. Często ojciec/matka nie żyją bądź też odbywają kary pozbawienia wolności. Byli skazani często żyją w konkubinatach, a ich związki są krótkotrwałe i burzliwe. Zazwyczaj bardzo szybko pojawiają się w tych związkach dzieci, a co za tym idzie, ich rodziny zostają objęte opieką społeczną. Przemoc, alkohol/narkotyki, brak pieniędzy, zadłużenie, bezdomność, a przede wszystkim niewydolność wychowawcza to zwykle główne problemy, z którym będzie się zmagał edukator.

Poznając rodzinę skazanego i tym samym rozpoczynając z nią współpracę w zakresie wsparcia w różnych obszarach jej życia, edukator musi liczyć się z tym, że jego praca będzie polegała także na współpracy z wieloma przedstawicielami instytucji tj. asystenci rodzin, kuratorzy, dzielnicowi i inni. Zwykle za byłym skazanym i jego rodziną stoi wiele instytucji, które od lat pełnią funkcję nadzorującą oraz wspierająco-pomocową. Należy być także przygotowanym na sytuacje, kiedy to sam edukator będzie musiał podjąć kroki zmierzające do np. poinformowania instytucji pomocowej o zaniedbywaniu dzieci przez rodziców. Zdarza się, że w toku współpracy z rodziną edukator otrzymuje sygnały dotyczące np. molestowania seksualnego dzieci. Jeżeli edukator ma podejrzenie, że w rodzinie, z którą współpracuje pojawiają się sytuacje zagrażające zdrowiu i życiu jej członków, ma obowiązek poinformować o tym odpowiednie instytucje. W pierwszej kolejności będzie to opieka społeczna.

Edukatorzy angażując w działania naprawcze rodzinę byłego skazanego muszą posiadać wysoką samoświadomość celu, jaki chcą osiągnąć. Jak pracować z byłym skazanym? Jak pracować z jego rodziną? Czy tak samo? Przecież był skazany to dorosły, który opuścił zakład karny, a takiego samego podejścia jak do niego nie można zastosować do jego bliskich. Edukator musi mieć na uwadze, że sytuacja rodzinna i jej problemy najczęściej są spowodowane właśnie byłym skazanym, jego zachowaniem i decyzjami – wpływając na zmianę postawy byłego skazanego, wpływamy na los jego rodziny i bliskich. W toku współpracy nie możemy jednak obarczać go winą, bo odniesie to odwrotny skutek i nasz rozmówca bardzo szybko zirytuje się i wycofa. Nie zapominajmy, że zmiana to proces, dlatego też należy przeprowadzić rozmówcę przez pewien proces „uzdrowienia” siebie samego, a jego zmiana poniesie za sobą zmiany w rodzinie. Podsumowując ten aspekt, kluczową rolę odgrywa postawa samego byłego skazanego. To ona wpływa na los całej rodziny. Roszczeniowość, kłótniowość i wznoszenie ponad wszystko swojej racji z pewnością będą towarzyszyć spotkaniom, w które będzie zaangażowana rodzina byłego skazańca, zatem edukator musi uzbroić w cierpliwość, bo wersja byłego osadzonego i jego rodziny mogą znacznie się od siebie różnić. Mają oni zwykle inny punkt widzenia

na relacje, zależności i okoliczności, jakie między nimi występują. Postawa rodziny jest zwykle pełna oczekiwań, a byłego skazanego pełna różnego rodzaju nieporozumień, wewnętrznych konfliktów.

Warto pamiętać, że podczas pracy z byłymi skazanymi i członkami ich rodzin bardzo ważne jest zrozumienie i uznanie uczuć i doświadczeń członków rodziny skazanego, bo są one kluczem do osiągnięcia porozumienia w tym procesie. Bardzo często zdarza się, że członkowie rodziny skazanego mogą czuć się odizolowani i upokorzeni przed resztą społeczeństwa. Umożliwienie im profesjonalnej pomocy i wsparcia w zakresie psychologicznym, terapeutycznym, czy prawnym jest bardzo ważne dla całej rodziny.

Ważne!

Zanim edukator przedstawi ofertę jak może pomóc, powinien zapoznać się z oczekiwaniami wszystkich członków rodziny. Często mogą się pojawić żal i pretensje od bliskich w stronę byłego skazanego i odwrotnie. Taka sytuacja jest uzasadniona. Brak zrozumienia i poczucie skrzywdzenia powoduje brak przebaczenia i bariery we wzajemnej komunikacji. Jak zatem edukator ma podjąć próbę zrozumienia danej sytuacji? Dystans! Należy zachować widoczny dla każdej strony dystans i obiektywizm. Nigdy nie stawać po jakiegokolwiek ze stron, nawet jeśli jej racje będą bardziej zasadne. Osoby z pogranicza wykluczenia społecznego często mają wypracowane scenariusze korzystania z pomocy różnych instytucji i elastycznie potrafią dopasować swoje potrzeby do zaspokojenia potrzeb innych, kosztem mówienia nieprawdy, lub zabarwiania różnych sytuacji by odbiorcy zmiękło serce.

3.4. Na jakie sytuacje muszę być przygotowany/a i jak na nie reagować? Techniki zwiększające efektywność i satysfakcję w pracy z byłym skazanym

Musisz być świadomy/a różnych sytuacji, które mogą mieć miejsce i przygotować się na możliwość ich wystąpienia. Tym samym, musisz być przygotowany/a na konfrontacje i niepokojące zachowania, które były skazany może wykazywać. Weź pod uwagę, że osoba zgłaszająca się o pomoc może być zmęczona trudnymi doświadczeniami długiej izolacji, a także zmagać się z problemami związanymi z odzyskaniem niezależności. Osoba może Cię nie słuchać, być natarczywa, agresywna, może wymuszać zaspokojenie swoich potrzeb, być ospała, zrezygnowana czy mocno napięta emocjonalnie. Żeby skutecznie radzić sobie w takich sytuacjach musisz wykazać się niebywałą wyrozumiałością i cierpliwością.

Ważne jest, aby być świadomym/ą potencjalnych problemów, z którymi były skazany może się borykać i wspierać go w jego próbach rozwiązania ich. Przykładami możliwych sytuacji, na które musisz być przygotowany/a, są: udzielenie wsparcia osobie, która zmaga się z depresją i innymi problemami psychicznymi, wyjaśnienie zasad i procedur związanych z powrotem do życia po wyjściu z więzienia, a także współpraca z innymi specjalistami w celu zapewnienia skutecznego wsparcia, w tym m.in. skierowanie byłego osadzonego do urzędu pracy w celu zarejestrowania się, do ośrodka pomocy społecznej w celu uzyskania pomocy np. w formie dożywiania, czy skierowanie do działu pomocy osobom bezdomnym, jeśli były osadzony nie ma żadnego miejsca zakwaterowania. Kluczowa jest Twoja znajomość różnego rodzaju instytucji i form pomocy osobom w trudnej sytuacji socjalno-bytowej. Bardzo ważna jest więc współpraca z innymi podmiotami.

W pracy z byłymi skazanymi bardzo ważne jest utrzymanie dyscypliny i życzliwość ze strony edukatora. Edukator zatem powinien swemu odbiorcy dawać do zrozumienia, że jego osoba jest ważna, zdając sobie sprawę, że człowiek, z którym pracuje posiada duże poczucie lęku przed oszustwem/nieprawdą ze strony osób, które chcą mu pomóc. Byli skazani mają często obawy, że aktywność, którą podejmą w żaden sposób nie przyczyni się do polepszenia ich sytuacji życiowej. Dlatego też rola edukatora powinna przede wszystkim polegać na pomocy we wprowadzeniu w nowy obszar działania, w który wkracza były osadzony. Ważne jest, aby w edukatorze widział osobę zaufaną, którą cechuje przede wszystkim uczciwość, prawdomówność i konsekwentność.

Porada konsultanta:

„Nie pozwól przejąć bytemu skazanemu inicjatywy w rozmowie. To edukator powinien kierować rozmową, a nie na odwrót. Nie daj poznać po sobie strachu czy niechęci do danej osoby. Chodzi np. o rodzaj przestępstwa, wygląd (pocięte ciało, liczne tatuaże, zapach). Pamiętaj, że osobom mającym za sobą wieloletnie wyroki towarzyszą zazwyczaj dwie emocje: złość i gniew.”

Pamiętaj, że byli skazani często zmagają się z:

- skłonnością do kontynuacji życia przestępczego,
- problemami rodzinnymi (ograniczony kontakt z rodziną lub jego brak, ograniczone lub odebrane prawa do opieki nad dzieckiem/dziećmi),
- problemami finansowymi (długi bankowe, zajęcia komornicze, zaległości alimentacyjne i inne),
- uzależnieniem od alkoholu/dopalaczy/narkotyków, tabletek,
- zachowaniami destrukcyjnymi (samookaleczeniem się),
- zaburzeniami osobowości (np. osobowość dyssocjalna, która charakteryzuje się agresywnością, skłonnością do stosowania przemocy, chłodem emocjonalnym, znikomym poziomem współczucia i empatii wobec innych itp.),
- nieregulowaną sytuacją prawną (wolnościową), np. dozór elektroniczny/dozór kuratora,
- syndromem „wyuczzonej bezradności” (poczucie, że podejmowanie wysiłku w celu polepszenia własnego życia jest pozbawione sensu),
- brakiem umiejętności rozwiązywania własnych problemów i podejmowania samodzielnych decyzji,
- lękiem przestrzeni, spowodowanym długotrwałą izolacją.

Czego unikać w kontakcie z byłym skazanym, aby zapobiegać występowaniu trudnych sytuacji?

- NIE wychodź poza swoje kompetencje.
- NIE zaczynaj od negatywów.
- NIE przepraszaś bez poznania faktów.
- NIE pouczaj.
- NIE ulegaj trudnym emocjom.
- NIE spoufalaj się.

W swojej pracy możesz doświadczać trudnych sytuacji. Niektórzy byli skazani nie posiadają umiejętności efektywnego zarządzania stresem czy emocjami (np. złością). Mogą manifestować swoje niezadowolenie np. poprzez irytację czy podniesienie głosu.

Jest wiele narzędzi i technik, które wspierają satysfakcjonującą pracę z byłym skazanym. Najbardziej znane i najczęściej stosowane przez specjalistów pracujących z byłymi więźniami są parafraza, klaryfikacja i konkretyzowanie, które pomagają doprecyzować to, co mówi do nas klient i lepiej zrozumieć jego tok myślenia, jak i całą wypowiedź. Dzięki stosowaniu tych technik wyrażamy szacunek drugiej osobie, otwartość na jej problemy i potrzeby, aktywnie i empatycznie słuchając rozmówcy. Warto w komunikacji z byłym skazanym stosować zwroty, takie jak: *o ile dobrze zrozumiałam/-em..., z tego co Pan/Pani mówi rozumiem, że..., zatem twierdzi Pan/Pani, że..., czy dobrze rozumiem, że..., inaczej mówiąc..., to znaczy, że..., proszę podać mi przykład..., rozumiem, że jest to dla Pana/Pani ważne, ale co Pan zamierza..., proszę mi powiedzieć, co jest najistotniejsze w tym wszystkim dla Pani/Pana..., co Pani/Pan przez to rozumie...?, Proszę powiedzieć mi więcej na ten temat..., Co to dla Pani/Pana znaczy?*

W codziennej pracy warto być wyczulonym na 12 głównych błędów w komunikacji, znanych jako „**brudna dwunastka Gordona**”. Zapamiętaj! Czego unikać w rozmowie z byłym skazanym?

- **Krytykowanie, ocenianie, obwinianie.** Wytykanie drugiej osobie jej błędów i potknięć demotywuje i zniechęca do działania, a także zwiększa prawdopodobieństwo zachowań agresywnych.
- **Przezywanie, etykietowanie.** Nadawanie klientowi etykiety „kryminalisty” i stereotypowe traktowanie przez pryzmat popełnionych czynów karalnych wzbudzi wrogość i niechęć wobec edukatora.
- **Analizowanie, interpretowanie, diagnozowanie.** Stawianie diagnozy kiedy nie jesteś psychologiem, czy psychiatrą – nie jest dobrze widziane w oczach byłych skazanych, a także innych specjalistów. Edukator nie powinien wychodzić poza swoje kompetencje, gdyż nietrafna diagnoza może zaszkodzić diagnozowanej osobie!
- **Chwalenie, ocenianie, zgadzanie się.** Pochwała potączona z oceną jest niebezpieczna dla komunikacji z dwóch powodów. Pozytywne ocenianie innych może być używane w celu osiągnięcia ukrytych korzyści i skłonienia ludzi do zmiany zachowania. Takie nadużycie pochwały sprawia, że inni czują się manipulowani, przestają nam ufać i wierzyć w nasze słowa. Poza tym chwalenie innych budzi w nich często zestawy zaprzeczeń, np. *Nie wydaje mi się, aby to było aż tak dobre (...)* przez co bardziej szkodzi, niż pomaga się chwalonej osobie.

- **Rozkazywanie, kierowanie, dowodzenie.** Niektóre osoby skazane potrzebują tonu imperatywnego, pokierowania w pierwszych chwilach na wolności, np. gdy odczuwają zagubienie czy przytłoczenie. Jednak na dłuższą metę, zamiast rozkazywania należy wspólnie wypracowywać rozwiązania, nie zwalniając klienta z odpowiedzialności za podejmowane działania.
- **Grożenie.** Zdecydowanie bardziej należy wymagać realizowania kroków przez osadzonego prowadzących do osiągnięcia jego celów poprzez wskazywanie pozytywnych konsekwencji i motywowanie do zmian, niż stosując jakiegokolwiek groźby czy zastraszanie.
- **Moralizowanie, głoszenie kazań.** Zwroty „nie powinnaś”, „nie powinien pan” stawiają edukatora w roli rodzica niż osoby, której zadaniem jest doradzać, wspierać, wskazywać opcje działania. Moralizowanie powoduje zwykle opór ze strony rozmówcy oraz w żaden sposób nie wpływa na budowanie autorytetu edukatora.
- **Przestuchiwanie, wypytywanie.** Zасыpywanie rozmówcy wieloma pytaniami naraz, odpytywanie czy pytania naruszające sferę intymną – budują bardziej atmosferę przestuchania niż zaufania i współpracy.
- **Doradzanie, sugerowanie.** Radzenie osobie co ma zrobić, bez znajomości całej jej skomplikowanej sytuacji może zaszkodzić, zamiast pomóc. Zanim opracujesz plan działania i rady dla osoby, która stawia swoje pierwsze kroki na wolności, zrób rozeznanie we wszystkich obszarach jej funkcjonowania.
- **Unikanie, odwracanie uwagi, ignorowanie.** W sytuacji, gdy nie podążamy za klientem i nie chcemy poznać jego spojrzenia na omawiane problemy, a skupiamy się wyłącznie na swoich przemyśleniach i pomysłach manifestujemy swoje deficyty w zakresie aktywnego słuchania.
- **Logiczne rozumowanie.** Aby zrozumieć daną osobę, trzeba wziąć pod uwagę nie tylko to co mówi, ale także jej stan emocjonalny, faktyczne zachowania, mowę niewerbalną ciała. Jeśli osoba jest pod wpływem silnych emocji, nie docierają do niej racjonalne argumenty, którymi chcielibyśmy się postugiwać.
- **Uspokajanie, pocieszanie.** Czym innym jest dbanie o komfort naszego rozmówcy, empatyczne reagowanie i okazywanie wsparcia, a czym innym powtarzanie formułek „nie ma co się martwić”. Zwracając się w ten sposób do drugiej osoby marginalizujemy jej odczucia, obawy, unieważniamy wagę przeżywaną emocji.

Jak rozmawiać z bytym skazanym, który jest zdenerwowany:

- Pozwól mówić rozmówcy o jego emocjach (gdy gniew opadnie, możliwe będzie konstruktywne rozwiązanie problemu). Nie odbieraj zachowań jako ataku personalnego (możesz powtarzać sobie w myślach: *Ten człowiek jest pod wpływem silnych emocji*).
- Nie przerywaj wypowiedzi.

- Koncentruj się na przyczynach rozniewania (niezaspokojonych potrzebach), nie na jego słowach.
- Nie sprzeczasz się (to tylko zaostrzy konflikt).
- Kontroluj tempo mówienia i wysokość głosu (zwalniając tempo mówienia, obniżając ton głosu, wpływasz na podobne zachowanie u rozmówcy).
- Nie usprawiedliwiasz się (oferuj pomoc i rozwiązanie, a nie wyjaśnienia).
- Okazuj chęć pomocy, traktuj swojego rozmówcę indywidualnie (*Chętnie Panu pomogę*).

TECHNIKI KOMUNIKACJI Z OSOBĄ ZDENERWOWANĄ

Dostrojenie się do osoby zdenerwowanej

- Wygląda pan/pani na bardzo zdenerwowanego/ą. W czym mogę pomóc?
- Widzę, że jest pan/pani zdenerwowany/a.

Zadawaj pytania prowadzące do rozwiązania sprawy. Stosuj następujące zwroty:

- Będę mogła lepiej panu/pani pomóc, jeżeli uzyskam odpowiedź na kilka pytań (...)
- Niech mi pan/pani opowie co się wydarzyło?
- Proszę opowiedzieć krok po kroku co się wydarzyło, aby pomóc mi lepiej zrozumieć tę sytuację.

Unikaj zwrotów, mogących powodować eskalację złości, np.:

- Proszę pana/pani, musi pan/pani (...)
- Niech się pan/pani tak nie wkurza.
- Proszę pana/pani, takie są zasady, nic z tym nie zrobię.
- Jest pan/pani w błędzie.

Staraj się przekształcić wrogość osoby w pozytywne emocje, poprzez skłonienie do współpracy:

- Zobaczmy, co możemy wspólnie zrobić.
- Wiem, że jest pan/pani zdenerwowana, ale cieszę się, że mogę z panem/panią współpracować w rozwiązaniu tej sprawy.
- Zrobmy tak (...)
- To jest najlepsza rzecz, jaką możemy zrobić.
- Proszę mi powiedzieć, co się stało.
- Oto jak postąpimy, krok po kroku.

Ważne!

Kiedy pracujesz z byłym skazanym ważne jest, abyś zawsze pamiętał o swoim bezpieczeństwie. Zachowaj czujność. Dobra komunikacja jest kluczowa w pracy z byłymi skazanymi. Upewnij się, że wszystkie Wasze ustalenia są zrozumiałe. Tak jak kilkukrotnie wcześniej było to wskazane – bądź asertywny/a!

Porada konsultanta:

„Skazani często przejawiają postawę roszczeniową – *to mi się należy*. Często występuje u nich również syndrom niechęci w stosunku do tych, którzy „ośmielają się” czegoś od nich wymagać. U części osób następuje „przerost” poziomu motywacji, który przekłada się jednocześnie na wzrost oczekiwań. Nie zrażaj się na starcie. Wytlumacz osobie, jak ważne jest wspólne działanie i cały czas przypominaj o celu (motywuj). Bardzo istotna w pracy z byłym skazanym jest forma komunikacji tzn. prosty, konkretny i prawdziwy przekaz. Skazani zwykle już na pierwszym spotkaniu podejmują decyzje dotycząc dalszego działania z Tobą.

motivation

3.5. Jak zorganizować efektywne szkolenie dla byłych osadzonych?

Edukacja byłych skazanych musi być zindywidualizowana i skoncentrowana na ich rozwoju osobistym. Ważne jest zachęcanie do ciągłego uczenia się i rozwijania nabytych umiejętności w celu promowania niezależności i zdolności do stosowania zdobytej wiedzy i umiejętności w prawdziwym życiu. Konieczne jest uwzględnienie potrzeb, pragnień i możliwości danej osoby. Należy dowiedzieć się, co ją najbardziej interesuje, gdzie widzi siebie i co chciałaby robić dalej w życiu. Należy dołożyć starań, aby monitorować i śledzić postępy byłych skazanych, ich przyszłe działania i życie, a także zapewniać stałe wsparcie i porady wtedy, gdy są one najbardziej potrzebne oraz oferować dalsze szkolenia i pomoc w szerokim zakresie różnych dziedzin. Należy zachęcać do rozwoju osobistego, podkreślając wagę odpowiedzialności i szacunku do samego siebie, a także promować pozytywne zachowania. Ważne jest znaczenie inteligencji emocjonalnej i umiejętności radzenia sobie ze stresem i konfliktami. Właściwe jest angażowanie byłych skazanych w prace społeczne i wolontariat, tworząc realne możliwości pomagające im w integracji ze społeczeństwem. Sprawiedliwość społeczna i równość muszą być zintegrowane z edukacją, a kreatywność i innowacyjność muszą stać się kluczowymi zasadami stawiania czoła wyzwaniom i znajdowania rozwiązań. Ważne jest, aby edukacja była spójna, szeroka i odzwierciedlała wszystkie kluczowe aspekty życia. Ważnymi czynnikami są zaangażowanie byłych skazanych w procesy decyzyjne oraz promowanie ich rozwoju osobistego i podnoszenie pewności siebie. Edukacja musi być stale dostosowywana do zmieniających się warunków społecznych i rynku pracy.

Porada konsultanta:

„Wiele godzin rozmów, motywujące filmiki i spotkania, historie zwycięzców, opracowanie indywidualnego planu działania – mogą być pomocne i są ważne, jednak trzeba mieć zawsze świadomość, że nie ma możliwości by zapewnić 100% skuteczności. Trzeba założyć margines błędu, być elastycznym i nauczyć się odpuszczać. Tak, odpuszczać i dawać szansę pracy nad sobą, tylko osobom naprawdę zmotywowanym!”

Skuteczne szkolenia dla byłych skazanych obejmują kilka kluczowych elementów mających na celu poprawę ich szans na zatrudnienie i reintegrację ze społeczeństwem:

- ocena indywidualnych potrzeb,
- identyfikacja wykształcenia,
- weryfikacja umiejętności i zainteresowań w celu opracowania planów szkoleniowych.

Należy skupić się na szkoleniach, które są istotne dla budowania umiejętności i które mogą być stosowane w różnych obszarach, takich jak: rozwiązywanie problemów, umiejętności interpersonalne, komunikacja, motywacja, zarządzanie sobą w czasie, rozwiązywanie konfliktów czy praca zespołowa. Należy również zauważyć, że bardzo ważne jest oferowanie i zapewnianie szkoleń związanych z konkretnymi zawodami lub specjalizacjami, które są przydatne w życiu, aby pomóc ludziom w pełniejszej integracji ze społeczeństwem i w znalezieniu swojego miejsca na rynku pracy. Idealnie byłoby, gdyby po ukończeniu szkolenia i zdobyciu określonej wiedzy oraz umiejętności – efekty były ocenione i nagrodzone np. certyfikatem/zaświadczeniem. Tego rodzaju dokumenty przyniosą korzyści w ich przyszłym życiu dowodząc, że mamy do czynienia z wiarygodną osobą, która się uczy, poszukuje wiedzy i nowych umiejętności.

Chcąc zorganizować szkolenie dla byłych skazanych musisz zastanowić się nad tematyką, celem i zakładanymi efektami oraz grupą docelową. Należy jasno określić kogo chcemy przeszkolić i w jaki sposób, np. *szkolenie będzie skierowane do byłych skazanych, pierwszy raz karanych w wieku od 25-28 lat, którzy nie posiadają wyuczonego zawodu. Celem szkolenia będzie nabycie kwalifikacji w zawodzie spawacz*. Programy szkoleniowe powinny być zaprojektowane tak, aby spełniały potrzeby byłych skazanych i wymagania nowoczesnego rynku pracy. Uwzględniając te elementy organizatorzy szkoleń mogą pomóc byłym skazanym w zdobyciu umiejętności i pewności siebie, których potrzebują, aby odnieść sukces na rynku pracy i wnieść znaczący wkład w życie społeczne.

Jednym z czynników, które mogą pomóc w zmianie nastawienia społeczeństwa do osób skazanych jest aktywny udział byłych skazanych w życiu publicznym. Konieczne jest zatem rozwijanie aktywności, w których byli skazani mogą pokazać swój potencjał, motywację i pozytywne doświadczenia. Każdy rodzaj pomocy jest niezbędny, aby pomóc byłym skazanym (ponownie) zintegrować się ze społeczeństwem, dlatego dostępne są różne szkolenia: umiejętności prawne i finansowe, samoświadomość, zmiana zachowań przestępczych, przywracanie i utrzymywanie relacji z członkami rodziny czy radzenie sobie z uzależnieniami. W związku z tym, aby pomóc byłym skazanym w powrocie do społeczeństwa, do pełnego życia społecznego i pełnego funkcjonowania, konieczne jest organizowanie szkoleń dla byłych skazanych w sposób odpowiadający ich własnym potrzebom, tj. poprzez słuchanie tego, co jest istotne dla byłego skazanego, jakiego rodzaju szkolenia potrzebuje, gdzie potrzebuje wzmocnienia itp. Bez względu jednak na indywidualne problemy byłych skazanych, szkolenie

w zakresie (re)integracji na rynku pracy, doradztwa zawodowego zawsze będzie istotne, a bezpośrednia współpraca ze służbami zatrudnienia i organizacjami pozarządowymi jest konieczna i nieunikniona.

Ponadto, kiedy mówimy o byłych skazanych musimy pamiętać, że mają oni kompleksy i że szkolenie grupowe może być dla nich nie do przyjęcia. Dlatego należy najpierw dowiedzieć się, czego potrzebuje każda osoba – być może potrzebna jest praca indywidualna, ponieważ nie jest ona w stanie i nie potrafi pracować w grupach, a nawet siedzieć w wyznaczonym audytorium. Ostatnio wiele szkoleń odbywa się na odległość (online) co zmniejsza podział między indywidualistami a ludźmi, którzy są w stanie pracować i uczyć się w każdych warunkach. Nie możemy zmienić przeszłości danej osoby, ani jej przestępstw, ale możemy pomóc jej zapobiec popełnianiu kolejnych wykroczeń, dlatego każdy rodzaj pomocy ma dla niej znaczenie.

Przeprowadzenie efektywnego szkolenia wymaga wielu czynności wstępnych na etapie jego planowania:

- **Dobór szkoleniowca.** Ważne jest, by osoba prowadząca warsztaty posiadała odpowiednie kompetencje, doświadczenie trenerskie oraz pozytywne nastawienie do uczestników i celu warsztatów.
- **Dobór uczestników, czyli konstruowanie grupy szkoleniowej.** Dobór odpowiednich osób do grupy szkoleniowej jest niezwykle ważny. Dobrze, aby osoby były zainteresowane tematem określonego warsztatu, a także mierzyły się z podobnymi doświadczeniami i trudnościami.
- **Wielkość grupy.** Zależy od tego, czy planowane są osobiste rozmowy, dotyczące trudnych doświadczeń (wówczas wskazane są niewielkie grupy osób, które się lubią, by miały gotowość na otwartą wymianę myśli i uczuć w bezpiecznej przestrzeni zaufania) czy jedynie psychoedukacyjne pogadanki, np. w formie wykładu interaktywnego (wówczas może być to liczniejsza grupa osób, z uwagi na mniejszą liczbę interakcji między uczestnikami, a tym samym mniej ekspozycji społecznej, np. wypowiedzania się na forum, co jest kłopotliwym doświadczeniem dla wielu osób).
- **Miejsce przeprowadzenia warsztatów.** Dostosowane do potrzeb uczestników, z uwzględnieniem dysfunkcji wynikających z zaburzeń poznawczych, niepełnosprawności fizycznej, dysfunkcji narządów zmysłów i innych ograniczeń psychofizycznych. Komfortowe, umożliwiające swobodny kontakt z osobą prowadzącą i pomiędzy uczestnikami.

- **Czas trwania warsztatów.** Proponuje się, aby szkolenia trwały nie dłużej niż 3 godziny zegarowe (uwzględniając utrzymanie koncentracji uwagi u osób starszych lub też częstszą konieczność skorzystania z toalety, itp.).
- **Forma szkolenia.** Byli skazani mają problemy z koncentracją oraz szybko się nudzą, dlatego warto organizować szkolenia, które pozwolą im czuć się podmiotowo i tym samym zachęcą do aktywności i współpracy oraz zmotywują do wspólnego działania. Warto też zapraszać do współpracy podmioty, które mogą być dla nich atrakcyjne np. firma szkoleniowa, która od ponad 10 lat zajmuje się pracami na wysokościach i osiąga w tej branży sukcesy.

ORGANIZCJA ZAJĘĆ

	Razem	Indywidualnie
Atmosfera w grupie	Gdy masz pewność, że w grupie osób panuje zaufanie, życzliwość, wzajemna sympatia i akceptacja, ludzie nie mają trudności z otwartością w poruszaniu różnych tematów.	Gdy osoby nie znają się dobrze, krępują się przed interakcją w grupie, mają trudność z zaufaniem, otwartością, są skonfliktowane, boją się oceny, wyśmiania, niezrozumienia.
Temat	Wspólny dla grupy (np. o problemach wychowawczych), o względnie niskiej możliwości wywołania intensywnych emocji (np. zagadnienia prawne).	Sytuacje trudne dotyczące danej osoby (np. gdy mamy podejrzenie, że osoba mogła doświadczyć przemocy, jest w kryzysie suicydalnym).
Dobór treści	Dostosowany do możliwości poznawczych, stanu emocjonalnego uczestników. Zależy od potrzeb sygnalizowanych przez uczestników.	

Wsparcie specjalisty. Stałe wsparcie i wskazywanie możliwości jest niezmiernie istotne w działaniach, których końcowym efektem ma być zdobycie odpowiednich kwalifikacji. Towarzystwo bytemu skazanemu w drodze do zdobycia kwalifikacji jest bardzo istotne od samego początku do końca.

Certyfikaty, dyplomy, świadectwa. Otrzymanie potwierdzenia udziału w szkoleniu/ kursie/ wykładzie itd. jest dla byłych osadzonych bardzo ważne. Z uwagi na to, że wielu z nich ma kuratora/ asystenta rodziny, każde pisemne potwierdzenie ich aktywności ma dla nich znaczenie. Warto zatem pamiętać o ważności tego dokumentu i przekazać go uczestnikowi w jak najkrótszym czasie po ukończeniu działania. Warto także pozostać z byłym osadzonym w kontakcie i z czasem zaprosić go na spotkanie otwarte, konferencję itp. w celu wymiany doświadczeń, a także uzyskania informacji, czy ukończone przez niego szkolenie miało lub ma wpływ na jego życie prywatne czy też zawodowe.

Ważne!

Organizacje pozarządowe są często bardzo ważnymi instytucjami wsparcia na najwyższym poziomie i chętnie angażują się w projekty szkoleniowe.

Porada konsultanta:

„W zakładzie karnym skazani często uczestniczą w szkoleniach dla „zabicia czasu” lub „bo wychowawcy zależy” i będzie to lepiej wyglądało przy staraniu się o warunkowe zwolnienie. Po opuszczeniu jednostki penitencjarnej wsparcie edukatora może odegrać kluczową rolę w podniesieniu kwalifikacji i wiary we własne możliwości. *Stuchaj, jak Ci idzie?* I nie mówimy tego na odczepne, by spytać, lecz słuchamy z entuzjazmem, dzielimy trudy i radości, jesteśmy po to by wesprzeć, a nie mówić, że mogło być lepiej. To skazani słyszeli często całe życie: *mogłeś być lepszy*. Od nas mają słyszeć, że dzisiaj są najlepszymi kursantami, jakich mogliśmy mieć z całą pewnością, szczerością i starannością jak to tylko możliwe.”

Zakończenie

Byli skazani stanowią szczególną grupę klientów instytucji edukacyjnych i resocjalizacyjnych. Opuszczając jednostki penitencjarne często mierzą się z ostracyzmem społecznym i odczuwają brak wsparcia zarówno ze strony rodziny, jak i społeczeństwa. Przebywanie w więzieniu negatywnie wpływa na ich stan psychiczny, prowadząc do obniżonej samooceny, traumy czy syndromu "wyczonej bezradności". Pomimo tych wyzwań reintegracja społeczna jest możliwa, dzięki odpowiedniemu wsparciu edukacyjnemu, resocjalizacyjnemu i zawodowemu. Kluczowe jest zrozumienie indywidualnych historii i potrzeb byłych skazanych oraz dostosowanie programów wsparcia do ich sytuacji życiowej i możliwości. Integracja społeczna wymaga także zmiany społecznych postaw i polityki publicznej umożliwiającej stworzenie bardziej sprzyjających warunków funkcjonowania dla osób opuszczających system penitencjarny. Rodziny osób skazanych również stoją przed specyficznymi wyzwaniami zarówno emocjonalnymi, jak i praktycznymi związanymi z przebywaniem swoich bliskich w jednostkach penitencjarnych. Odczuwają wstyd, stygmatyzację oraz emocjonalne trudności związane z rozdzieleniem i odpowiedzialnością za pomoc w procesie reintegracji społecznej po zwolnieniu skazanego. Dodatkowo często muszą radzić sobie z problemami ekonomicznymi, wynikającymi z utraty głównego żywiciela rodziny. Pomimo tych wyzwań wsparcie ze strony rodziny i bliskich odgrywa istotną rolę w procesie resocjalizacji i reintegracji społecznej byłych skazanych.

Rola instytucji państwowych, społeczności lokalnej i organizacji pozarządowych jest kluczowa w radzeniu sobie z tymi trudnościami i przyczynia się do efektywnej adaptacji zarówno byłych skazanych, jak i ich rodzin do nowej rzeczywistości życiowej. Współpraca z byłymi skazanymi wymaga umiejętności zarządzania emocjami, asertywnej komunikacji oraz konsekwencji w działaniu. Edukatorzy muszą być przygotowani na różnorodne sytuacje i zachować obiektywizm oraz dystans, aby skutecznie wspierać tę grupę społeczną. Należy być świadomym możliwych konfrontacji i niepokojących zachowań, jakie mogą wykazywać byli skazani oraz starać się być przygotowanym na odpowiednie reagowanie, a przede wszystkim zawsze pamiętać o swoim bezpieczeństwie. Ważnym elementem pracy edukatorów jest niewątpliwie współpraca z instytucjami pomocowymi. W Polsce pomoc postpenitencjarna obejmuje różne formy: pomoc materialna, medyczna, terapeutyczna, aktywizacja społeczna i zawodowa, kwaterunkowa oraz porady prawne. Instytucje i organizacje, takie jak organy administracji rządowej i samorządu terytorialnego, kuratorzy sądowi, organizacje pozarządowe i ośrodki pomocy społecznej angażują się w udzielanie

tej pomocy. Dodatkowo istnieje Fundusz Pomocy Postpenitencjarnej, który wspiera na terenie całej Polski Ośrodki Pomocy Postpenitencjarnej, takie jak m.in. Ośrodek Pomocy Postpenitencjarnej TULIPAN, który oferuje specjalistyczną pomoc, w tym wsparcie stacjonarne, korespondencyjne i telefoniczne dla byłych skazanych i ich rodzin. Prowadzone są także nabory konkursowe ogłaszane przez instytucje państwowe/organizacje pozarządowe, które dają możliwość realizacji programów dla osób wykluczonych społecznie, m.in. byłych skazanych i ich rodzin. Z takich programów korzysta Zachodniopomorskie Forum Organizacji Społecznych "ZAFOS", które w toku swojego ponad 20-letniego działania zorganizowało szereg szkoleń i kursów zawodowych, w których uczestniczyli m.in. byli skazani chcący zdobyć odpowiednie kompetencje i kwalifikacje niezbędne do odnalezienia się na rynku pracy.

W Niemczech pomoc postpenitencjarna jest świadczona przez instytucje państwowe, jak i organizacje pozarządowe. Niemcy preferują stosowanie kar wolnościowych i środków probacyjnych starając się stosować karę pozbawienia wolności jedynie w przypadkach wyjątkowych. System pomocy postpenitencjarnej skupia się na kompleksowym wsparciu, włączając w to również rodziny byłych więźniów. Ponadto szczególną uwagę poświęca się pomocy dla nieletnich i młodocianych, oferując im kompleksowe wsparcie w zakresie edukacji, pracy i terapii zarówno podczas pobytu w zakładach karnych, jak i po ich opuszczeniu. Organizacje pozarządowe odgrywają kluczową rolę w tym procesie, współpracując z instytucjami rządowymi w zapewnieniu skutecznej pomocy dla młodych osób zagrożonych przestępczością. Jedną z instytucji działających na rzecz nieletnich i młodocianych zagrożonych przestępczością lub już mających za sobą konflikty z prawem jest Social Unitas GmbH. W ścisłej współpracy ze specjalistami z urzędów do spraw młodzieży Social Unitas oferuje pomoc stacjonarną i ambulatoryjną oraz wsparcie w pokonywaniu trudności społecznych i pomoc w radzeniu sobie z kryzysami i konfliktami. Pomoc jest kierowana także do ich rodzin.

Podsumowując, efektywna praca z byłymi skazanymi wymaga przygotowania się do różnych scenariuszy i umiejętności skutecznej komunikacji, które pozwalają budować zaufanie i motywować do zmian. Wszystkie podejmowane przez edukatorów działania powinny być ukierunkowane na wspieranie reintegracji byłych skazanych ze społeczeństwem poprzez rozwój ich umiejętności, pewności siebie i pozytywnych doświadczeń, a także na promowanie zmiany społecznej i akceptacji wobec tych osób, bo przecież **RAZEM MOŻEMY WIĘCEJ!**